

HRVATSKI RADIŠA I PODRAVINA OD 1903. DO 1945.

HRVATSKI RADIŠA AND PODRAVINA, 1903 - 1945

Prof. dr. sc. Mira Kolar-Dimitrijević

Profesorica u mirovini

Draškovićeva 23, Zagreb

Primljeno: 12. 12. 2003.

Prihvaćeno: 10. 5. 2004.

Rad ima dvije pozitivne recenzije

UDK/UDC 061.22(497.5 Zagreb) "1903/1945"

Izvorni znanstveni članak

Original scientific paper

SAŽETAK

Hrvatski radiša osnovan je 1903. godine kao reakcija hrvatskoga građanskoga društva na nebrigu državnih organa za siromašne mladiće hrvatske nacionalnosti. Ideja je potekla iz kruga braće Radić koji su bili nezadovoljni radom križevačke ratarnice i nedostatkom školovanja mladih ljudi. No, ideju su realizirali zagrebački trgovci i obrtnici, koji su imali potrebu za pametnim i zdravim mladićima iz pasivnih i prenapučenih krajeva. Akcija se proširila na cijelu Hrvatsku i u njezinu su provedbu bili uključeni učitelji, obrtnici, trgovci, svećenici i činovnici. Organizacije Hrvatskog radiše su osnovane i u Podravini gdje su imale znatan utjecaj na stvaranje kvalitetnih obrtnika. Društvo je naglašavalo apolitičnost, ali tako ipak nije bilo, naročito nakon 1941. godine. U početnom je razdoblju Hrvatski radiša važan za društveni život u brojnim mjestima i u njegovu je radu najjača bila Hrvatska seljačka stranka, a u Koprivnici pravaška.

Ključne riječi: Hrvatski radiša, Podravina, obrt, trgovina, prva polovica 20. stoljeća.

Key words: Hrvatski radiša, Podravina, handicrafts, trade, first half of twentieth century

Podravina je bogat kraj zahvaljujući samo marljivosti svojih ljudi. Stoga je moralo doći do osnutka Radišinih organizacija i u tom kraju, pogotovo stoga što je Rudolf Horvat bio u Upravnom odboru Hrvatskoga radiše od 1907. godine pa do samog njegova kraja. Blizina Hrvatskoga zagorja pružala je mogućnost siromašnim obiteljima da daju svoju djecu u nauk u Koprivnicu, koja je sve do 30-ih godina 20. stoljeća važila kao napredan grad, jedini u Podravini i mjesto koje je bilo gospodarsko središte i ludbreškoga i đurđevačkog kotara, mjesto odakle se željeznicom moglo brzo stići u Zagreb jer đurđevačko područje do 1912., a ludbreško do 1937. nije imalo željezničku vezu s Koprivnicom.

Hrvatski radiša je osnovan u Zagrebu 1903. godine kao Društvo za zapošljavanje siromašnih mladića u trgovinu i obrt, a iza osnivanja su stajali trgovci, obrtnici, svećenici te određen broj profesora i pravnik. Od 1904. godine Društvo je vršilo posredovanje i za pomoćnike. Upravo ti prvi šegrti zapošljavani su preko Radiše u Zagrebu, ali dolazili su iz najsiromašnijih krajeva zemlje. Među 29 organizacija Društva za zapošljavanje djece u obrt i trgovinu, već u ožujku 1904. godine postojala je i koprivnička organizacija.¹ Godine 1913. Društvo je promijenilo ime

¹ Narodna obrana, *Osijek*, (urednik I. Lorković), 59, 11. III. 1904., 2. U blizini Koprivnice organizaciju su imali Križevci i Bjelovar te Krapina.

Podravina plaćena u gotovom. Pojedini broj 2 K.

RADIŠA

**GLASILO DRUŠTVA HRVATSKI RADIŠA U ZAGREBU
IZLAZI DVA PUTA U MJESECU**

Uredništvo i uprava: ZAGREB, GONDULICEVA ULICA 19, TELEF. 20 33. Odgovorni urednik: FRANJO NOVLIJAN. Izdavač i vlasnik: DRUŠTVO HRVATSKI RADIŠA U ZAGREBU.

Pretpлата: K 40-- za cijelu godinu; K 20 -- za pol godine; K 10 -- za četiri godine. -- Članovi plaćaju K 30-- za cijelu godinu, a s K 15-- za pol godine. -- Oglaš se plaćaju po cijenu. -- Naklada se ne vraća, a nepolupisani oglaš se ne prima.

600. l. U Zagrebu, 12. ožujka 1920. Broj 3.

RADIŠI BOG POMAŽE,

**ali iz toga ne slijedi, da
mu i Vi ne morate pomoći!**

**Zato:
pristupajte Hrv. Radiši
kao članovi,
pretplaćujte se na njegov list,
širite Radišine marke!**

**Nastupajte uvijek i
svagdje za Radišu!**

Poziv na pretplatu.

Odbor „Naučničke knjižnice“ u Zagrebu izdaje svaki dva-
deset i šest godina sabirno-pisani list za Hrvatsku, obitnički
i neprofitabilni časopis „Vjerski drug“, koji je dosada
izlazio izravnim svoja privatna sadržaja i predlozi našoj ostalim
članovima našim i drugim našim članovima.

„Vjerski drug“ se preporučuje semajke vjere u Za-
grebu, Sarajevu i Zagrebu obitničkim knjižnicama i ostalim u
svojim područjima, a čitatelj je i kao privatna napredna
knjižna u svim našim i drugim našim članovima.

Otkriveno je, stoga „Vjerski drug“ u XXIII up-
dite, što nikada je prevođen ravn. učitelj Stjepan Širali
kojemu su obitnički sadržaji uz dostojanje naše svim našim
članovima našim i drugim našim članovima. Izdaje i
daje, da i ravn. ostalim našim i drugim našim članovima
Liste se izdaju kao i dosada našim članovima na cijelom
naše deset knjižnica, a pretplate se izdaju u obitnom
na velike našim članovima godišnje K 10-- (Naučnički i
Hrvatski Radiša) dobivati se list uz godišnju pre-
tplate od K 6--).

Ukupno se svi prijatelji naše Hrvatske, obitnički
ostalim se ostalim članovima našim i drugim našim članovima
da ih što bolje preporučiti i što više sadržaj „Vjerski drug“,
je i važna našim članovima napredna.

Pretplate prima Biblioteka Matije pl. Šile u Zagrebu (Šam-
ovanska ulica 4), a našim članovima Biblioteka Širala
(Rijalska ulica 4).

U Zagrebu, 20. srpnja 1919.

Odbor „Naučničke knjižnice“.

Radi ustrajno i štedi!

Naslovna stranica Radiše od 12. ožujka 1920. godine

štvena organizacija koja je namjeravala preuzeti cijelo gospodarstvo od stranaca u svoje ruke radom vještih i sposobnih obrtnika i trgovaca. To se željelo postići školovanjem mladog naraštaja obrtnika i trgovaca u duhu Hrvatskog radiše. Organizacija je imala izvrstan program te vrlo pouzdane, poštene i marljive povjerenike koji su se točno pridržavali uputa središnjice. Dr. Rudolf Horvat³ bio je član Upravnog odbora Hrvatskog radiše gotovo neprekidno od 1919. do 1940. godine, i to je možda jedino društvo gdje Horvat nije prekidao svoj rad.

Podravske organizacije Hrvatskog radiše nisu bile konstanta. One su nastajale i nestajale, ovisno o tome je li se našla osoba koja je za malu nagradu htjela prikupljati članarinu, organizirati šegrtske izložbe i brinuti da siromašna djeca iz pasivnih krajeva budu dana u nauk dobrim obrtnicima i trgovcima. Primanje djece u nauk bilo je obaveza jer je poslodavac morao biti u stalnoj vezi s povjerenikom ili Radnim odborom Hrvatskog radiše i morao se brinuti da Radišin pitomac ima sve što je potrebno za napredovanje i boljitak. Dakle, bila je isključena nekontrolirana eksploatacija iz vremena cehova, a Radišini su pitomci imali pravo na pohađanje jezičnih i tamburaških tečajeva, gimnastičke vježbe, izlete i moralo ih se retirirati s dostojanstvom kao buduće ugledne trgovce i obrtnike.⁴

U shemi Radišine mreže podravska su mjesta uvijek bila važna. U organizacijskoj strukturi, načinjenoj 1922. godine u sklopu Varaždinske županije, nije bilo niti jednoga radnog odbora ni povjerenstva, ali trebalo je osnovati radne odbore u Legradu i Ludbregu, odnosno povjerenstva

u Hrvatski privrednik, a 1917. u Hrvatski radiša. Posljednje ime, na kojemu je inzistirao Vinko Krišković kao podban, dalo je Društvu zamah jer su ga hrvatski obrtnici i trgovci prihvatili kao svoje društvo zato što su se Srbi organizirali preko Srpskoga privrednika, a Hrvati iz Bosne preko Napretka koji je imao snažnu podružnicu u Zagrebu.

Na početku Podravaca nije bilo u Upravnom odboru Hrvatskog radiše, ako ne računamo baruna Ivana Ožegovića iz Cerja Tužnog i baruna E. Kuševića iz Jalžabeta. Međutim, dr. Rudolf Horvat bio je tajnik Hrvatskoga privrednika od 1914. godine, a od 1919. do 1940. stalni član Upravnog odbora. Kada je 1914. godine Društvo promijenilo ime u Hrvatski privrednik, dr. Horvat naglašavao je da svrha toga društva nije samo odgojiti dobre obrtnike, nego ih učiniti i dobrim Hrvatima i dobrim katolicima. Godine 1917. Društvo je nazvano Hrvatski radiša.² Poslije Prvoga svjetskog rata Hrvatski radiša bio je najperspektivnija dru-

² Mira KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, "Povijesno značenje Hrvatskog radiše do 1929. godine", *Časopis za suvremenu povijest*, 24. 1992., br. 3, 101.

³ Dr. Rudolf Horvat (Koprivnica, 14. III. 1873. - Zagreb, 25. V. 1947.), profesor povijesti i pravnik. Izvanredno inventivan, sugerirao je mnogo akcija Hrvatskog radiše, kao što je bila prodaja šibica i pasta za cipele, čiji je postotak od utrška išao u korist gradnje Radišinih zakladnih domova i internata.

⁴ M. KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, *Povijest Hrvatskog radiše 1903. - 1945.*, Zagreb 2004., (u tisku).

u Đelekovcu, Imbriovcu, Kuzmincu, Martijan-
cu, Rasinji i više drugih mjesta u Varaždinskoj
županiji koja ne navodimo jer ne ulaze u
područje kojim se bavimo.

U Bjelovarsko-križevačkoj županiji postojala
su povjerenstva u Kloštru Podravskom, Molva-
ma, Peterancu, Pitomači i Virju, a 1922. godine
trebalo je osnovati podružnicu u Koprivnici te
radne odbore u Đurđevcu, Kloštru Podrav-
skom, Novigradu Podravskom, Pitomači i Vir-
ju. Tamo gdje su već postojala povjerenstva,
trebalo ih je pretvoriti u radne odbore prema
spomenutoj shemi, tj. u Đurđevcu i Kloštru
Podravskom. Povjerenstva je trebalo osnovati
u Bregima, Carevdaru, Drnju, Dubravi, Ferdi-
nandovcu, Đurđevcu, Goli, Hlebinama, Kali-
novcu, Kozarevcu, Miholjancu, Sesvetama
Podravskim, Sigecu, Ždali i drugdje.⁵

Prema novoj shemi, načinjenoj 1929. godine kada je područje hrvatskih zemalja u Kraljevini
Jugoslaviji bilo podijeljeno na deset župa, Podravina se našla u dvjema župama: Zagorsko-
murskoj - koja je trebala obuhvaćati i cijelo Međimurje, Prekomurje, Križevce i Ludbreg, a bila
je gotovo identična području Zagrebačke oblasti - te Podravskoj župi koja je obuhvaćala kotare
Koprivnicu, Đurđevac, Bjelovar, Garešnicu, Grubišno Polje, Daruvar, Viroviticu, Slatinu, Donji
Miholjac, Našice, Valpovo, Đakovo i Osijek te cijelu Baranju.⁶ Bilo je zamišljeno da za svaku
župu postoji poseban putujući organizator (povjerenik), ali nova podjela Jugoslavije na banovine
onemogućila je ostvarenje te organizacije, pa ta shema nikada nije dobila praktičnu primjenu.

Što je bio cilj Hrvatskog radiše? Možda je najbolje prepisati poruku urednika *Hrvatskog
radiše*, Dragoslava Heiligsteina rodom iz Osijeka, koji je 1925. napisao članak "Što svatko treba
da zna o Hrvatskom radiši".⁷ Čitamo: "Treba svatko da znade, da smo mi Hrvati upućeni sami
na sebe. Ne možemo, da žalimo na nikoga ako nas iznevjeri ili ne podupre, ali kada to sami na
sebi činimo, onda je to odista žalostno. Nitko nema te dužnosti, da se u današnjim teškim
vremenima pored svojih briga i nevolja još i za druge brine, ali mi moramo sve sile uprijeti, da
se održimo, da se sami za sebe pobrinemo.

Treba svatko da znade, da se mi danas održajemo velikom žilavošću i ustrajnošću, koja je
bezuvjetno vrijedna osobina našega borbenoga karaktera, ali treba znati, da mi pored spasavanja
naših gospodarstava imademo da spasavamo i našu djecu.

Treba svatko da znade, da mi ne možemo na jednoj strani podržavati malobrojno društvo
imućnika, a na drugoj strani masu zapuštenoga naroda, u skrajnjoj bijedi i neznanju.

Treba svatko da znade, da će pametno dijete biti i pametan čovjek, zapušteno dijete, da je
patnik, a patnici su leglo socijalnih poroka. Smijemo li mi naše zlo uvećavati?

Treba svatko da znade, da su žrtve utrošene za napredak djece, najpovoljnije uloženi narodni
kapital.

Radišina pepeljara koju je 1932. kupio virovski mlinar
Matija Peršić

⁵ Radiša, 2, 20. I. 1922., 3; 3, 1. II. 1922., str. 1 - 2.; 4, 28. II. 1922., 4.

⁶ Hrvatski radiša, 20, 15. X. 1929., 321. - Potreba župskih putujućih povjerenika.

⁷ Hrvatski radiša, 11, 1. VI. 1925., 97.

Treba svatko da znade, da svaki čovjek imade pravo na onaj pošten rad koji sam sebi odabere. No svaki čovjek ne može doći do toga cilja, jer nije u povoljnoj prilici, pa smijemo li kao narod oduzeti našoj djeci to pravo?

Treba svatko da znade, da onome djetetu, komu ne date da radi ono što voli, da će kad poraste, raditi ono što vi ne volite!

Treba svatko da znade, da siromašno dijete koje želi raditi, zaslužuje potporu svojih sunarodnjaka. Takovo dijete nije narodni teret, nego narodni ponos.

Treba svatko da znade, da onaj narod koji ne žrtvuje za svoju djecu, odriče se narodne budućnosti. Narod bez budućnosti već je u sadašnjosti mrtvac. To se za nas još ne može reći a i neće.

Treba svatko da znade, da narod koji je svoju djecu naučio korisnom radu, naučio ih je poštenom životu, a poštenje Hrvat toliko voli i štuje, koliko i svoju domovinu.

Treba svatko da znade, da narod, koji se uginje žrtvama za svoje dobro, biva žrtvom za tuđe dobro. Samo je kod takovog naroda tuđinac poslovođa i gospodar”.

U ime tih ciljeva Hrvatski je radiša poveo veliku brigu za siromašnu djecu, za njihov smještaj u dobre i kvalitetne obrte i trgovinu, pružajući im najbolje što se moglo pružiti u tadašnjim uvjetima razlomljenih veza i informacija. Hrvatski je radiša prikupljao sredstva u Hrvatskoj i svijetu za ostvarenje toga cilja, sagradio je zakladne domove južnoameričkih i sjevernoameričkih Hrvata, Središnji dom, a zatim internat i radionice gdje su djeca mogla stanovati tijekom školovanja u Zagrebu i gdje su se mogla usavršavati u nauku i vještinama te stjecati znanje. Taj program je Radiša ostvarivao od 1919. do 1942. godine. Tada se njegova uloga promijenila. Od velikih početnih zadaća ostalo je samo zbrinjavanje djece koja su dolazila kao izbjeglice iz krajeva pogođenih ratom (Lika, Bosna i Hercegovina). Umjesto gradnje internata i radionica, vodstvo Hrvatskog radiše željelo je osobno preuzeti židovske i srpske radnje čiji su vlasnici tijekom 1941. otpremljeni u logore ili su napustili zemlju, te se bavilo prodajom tih poduzeća, a djelomično i proizvodnjom. Taj zadatak premašio je mogućnosti i sposobnosti Radišina vodstva, a povezanost uz politiku u službi Nezavisne Države Hrvatske dovela je do trenutačne likvidacije Hrvatskog radiše 1945. godine. U sjećanju je ostala ponajviše ta posljednja faza Radišine djelatnosti. Međutim, kako će pokazati i ovaj rad, Hrvatski je radiša umrežio cijelu Podravinu radi ostvarenja jednoga korisnog cilja: školovanja siromašne djece i njihove izobrazbe kod dobrih majstora. Dakako da je tijekom pola stoljeća izbljedjelo sjećanje na pozitivan rad Hrvatskog radiše i ulogu onih koji su kao njegovi pitomci iskustvom pomogli izgradnju nakon 1945. godine. Vrijeme je da to spomenemo jer ako su obrtnici i trgovci žrtvovali svoja skromna sredstva i vrijeme da stvore naučnika koji je prošao školu Hrvatskog radiše te da financiraju list *Radiša*, odnosno *Hrvatski radiša*, *Mladi radiša* i brojna izdanja biblioteke Hrvatskog radiše, Radišini pitomci imali su i te kako velike dužnosti i obaveze.

Citirat ću deset savjeta za svakog pitomca, uz napomenu da su sva glasila Hrvatskog radiše uvijek tiskala gomilu poslovice, pravila i citata, koji su morali djelovati na stvaranje onakva Radiše kakav je zamišljalo vodstvo. Međutim, ovih deset savjeta od uredništva *Hrvatskog radiše*, vjerojatno opet iz pera D. Heiligsteina, zanimljivo je. “1. Svaku stvar prije nego što se odlučiš na djelo *dobro i trijezno* promisli. (...) 2. Uči se od onih, koji su *duševno jači od tebe* i koji bolje znaju nego ti. Učiti se nije sramota i oni koji drže, da su tako pametni da ne *moгу* od drugih ništa više naučiti, redovito su plitki, površni, dakle neznalice. 3. I u poslu, u kojem si namješten, i u svakoj drugoj prilici *uči se od pametnih i iskusnih ljudi*. Svaka njihova riječ neka ti ostane u pameti, dobro je promisli i kad vidiš da je njihov savjet dobar, drži ga se u svome životu. 4. Dobar dio slobodnoga vremena upotrijebi za čitanje. Čitaj samo *dobre, probrane knjige i časopise*, jer drugačije čitanje je ne samo gubitak dragocjenog vremena, nego i tvoj najžešći neprijatelj; zlo

štivo kvari tvoju maštu, uništava tvoju energiju i ne da ti da postaneš onakvim, kakvim te žele vidjeti svi oni, koji ti iskreno žele dobro. 5. *Jačaj svoje pamćenje.* Ako ti sjećanje na ono, što si dobrog i korisnoga čuo, počne slabiti i blijediti obnovi ga čitajući korisno štivo i pitajući za savjet pametne ljude. 6. *Ne budi rastresen!* Saberi u svakome poslu svoje misli i imaj uvijek na pameti, da nikada ne ćeš postići ono što želiš i što prema svojim sposobnostima možeš postići, ako budeš rastresen i ako tvoje misli budu svagdje drugdje samo ne kod posla, koga upravo radiš. 7. *Ne ljuti se nikada nepotrebno.* Sam znaš dobro, da tvoja srdžba ništa ne koristi; zlo učinjeno stvar ne možeš popraviti, nego ti samo škodi: ubija tvoju tjelesnu snagu i slabi jakost i sabranost duha. Kada ti se dogodi nešto neugodno, ne sredi se, nego gledaj pokvareno popraviti, a preko sitnica i zlobe drugih pređi sa smijehom. 8. *Sve što radiš, radi sistematski.* Nijedan posao nemoj započeti, dok nisi u duši stvorio točan plan i način kako ćeš ga izvesti. A onda radi sistematski i po redu, jer i sam znaš, da se kuće ne gradi s krova nego iz temelja i to po stalnome planu. 9. Svaku stvar *promotri sa svih strana* i nemoj je na prvi pogled ni odobriti ni zabaciti. U svakome dobru ima zla, a u svakome zlu i nešto dobra. Istom ako tako učiniš, moći ćeš sve dobro procijeniti i vidjeti pravu vrijednost svake stvari i svakog djela. 10. Čuvaj se *zloga društva i ljudi, koji su duševno i čudoredno manje vrijedni od tebe.* Društvo je svakomu pojedincu potrebno, ali zašto da se družiš s onima, koji te mogu samo pokvariti i zlo djelovati na sve tvoje duševne sposobnosti, kad se možeš družiti s onima od kojih ćeš naučiti mnogo toga, što će ti u budućem životu koristiti i koji će djelovati na te tako, da budeš bolji i sposobniji?

Poslušaj ove savjete, držite ih se kroz sav svoj život i ne ćete se kajati, jer *ćete postati potpuni ljudi, čvrsti značajevi i vrijedni sinovi svoga naroda*".⁸

Hrvatski radiša je tiskao i male džepne kalendare s nizom korisnih savjeta te se tako svaki pitomac mogao tim "prijateljem" poslužiti, a istodobno je gubio osjećaj samoće zbog izdvajanja iz obiteljskoga doma.

HRVATSKI RADIŠA NA KOPRIVNIČKOM PODRUČJU

U koprivničkom kotaru najrazvijenije Radišine organizacije bile su u Koprivnici, Drnju, Goli i Novigradu Podravskom, ali su nastajale i nestajale, ovisno o osobi koja se htjela baviti tim društvenim poslom.

**Organizacijama i prijateljima
Hrvatskog Radiše**

Kao i prijašnjih godina izašli su i za godinu 1935. ovi Radišinski kalendari:

<p>VELIKI ILUSTROVANI <i>Cijena samo 10 dinara.</i></p> <p>Ilustrovani Radišini kalendari ukupno je mnogim lijepim ilustracijama i sa obilnim sadržajem iz kojega ističemo ove članke pisane od poznatih naših pisaca i stručnjaka: Naši interesi. — Prošli, sadašnjost i budućnost zadrugarstva. — Grad i otok Rab. — Savjeti rodoljuba omladini. — Opasnost grada za naučnike. — Pregled naše industrije. — Čunje i opaski. — Jedna stogodišnjica. — Prometni puteži u Banji. — Večna narodna ustanova. — Odje nam je prepast — u nama samima. — O oku. — Snažan narod. — Za uspjeh u životu i t. d. — Od predavača lijepe knjige bititi sa Jeronim Korner, Milan Tanajš, Ahmed Muradbegović, Mijo Štuparić, Krala Kolesarić, Drogostav Heiligstein i drugi.</p> <p>MOJ VOĐA, Omladinski kalendari <i>Cijena samo 3 dinara.</i></p> <p>Iz obilnog i probnog sadržaja ističemo samo ovo: Spomenđani. — Iz hrvatske povijesti. — Iz hrv. književnosti. — 10 zapovijedi Radiše. — Iz zemljopisa hrv. krajeva. — Načela privrednog poduzetništva „H. R.“ — Statistički podaci. — Mjere, utezi i novac. — O športu. — Nešto iz privrede. — Korisni savjeti. — Sala.</p>	<p>RADIŠIN SELJAČKI KALENDAR <i>Cijena samo 2 dinara.</i></p> <p>Po prvi puta izašao taj Radišini kalendari namijenjen širokim seljačkim slojevima sa probranim i za selo udešenim sadržajem, iz sadržaja spominjemo samo najmarkantnije: Kako će biti vrijeme u godini 1935.? — Gospodarski savjeti za pojedina mjeseca od poznatog stručnjaka Stj. Čmelika. — Spomenđani. — Kako se bere i sprema voće. — Čuvajmo narodne nošnje. — Tetaku (Pjesma). Seljačke djeca i napredno gospodarstvo. — Zagorci — selite! — Naše narodne mane. Poštanska tarifa. — Mjere i utezi i t. d.</p> <p>Stolni kalendari „H. R.“ <i>Cijena samo 10 dinara.</i></p> <p>Veliki zidni kalendari „H. R.“ <i>Cijena samo 25 dinara.</i></p> <p>Mali stolni kalendari „H. R.“ <i>Cijena samo 8 dinara.</i></p> <p>Džepni kalendari „H. R.“ <i>Cijena samo 5 dinara.</i></p>
--	---

Sav čisti dobitak kalendara namijenjen je izgradnji velikih društvenih internata, pa kupujući njih pomažete izgradnju toplog doma za našu hrvatsku privrednu omladinu.

Požurite se s narudžbama!

Kalendare svakako kupujete, pa zašto ne biste kupili baš RADIŠINE?

Reklama za Radišini kalendari za 1935. godinu

⁸ Hrvatski radiša, 21, 1. XI. 1932., 402 - 403.

Koprivnica

Hrvatski je radiša nakon Prvoga svjetskog rata postao svojim radom i namjerama vrlo glasan, ističući kako je vrijeme da se privrednici osposobe za veliku zadaću preuzimanja gospodarstva u svoje ruke. Događanja u Zagrebu, gdje je Radiša organizirao velike aktivnosti krajem godine o kojima je pisao sav hrvatski tisak, morala su imati odraza i u Podravini. Prve vijesti o vezama Radiše i Podravine nalazimo u Novigradu Podravskom gdje je krajem 1919. prikupljeno 500 kruna i poslano središnjici Hrvatskog radiše.⁹ To se zatim širilo. U jesen 1921. godine Radiši je Ignac Kolarek iz Peteranca poslao 304 kruna.¹⁰ Istodobno prinose daje i najugledniji carevdarski trgovac Josip Štimac koji je poslao 100 kruna.¹¹

U Gradskoj vijećnici Koprivnice održana je 11. svibnja 1920. godine anketa o Radišinu danu, a tome je prisustvovao i ravnatelj Hrvatskog radiše iz Zagreba, Stjepan Jobst.¹² O potrebi takve organizacije govorili su gradonačelnik Ivan Kraljić i podnačelnik Žličar, a zatim je organizirana zabava na kojoj je nastupilo Hrvatsko pjevačko društvo "Domoljub". Prikupljeno je dosta priloga za rad Radiše, a u tome su prednjačili Seifert (Seiwert) i trgovac Mihovil Tomac koji je dao čak 160 kruna, pa je imenovan povjerenikom u gradu Koprivnici.¹³ Godine 1922. urar Stjepan Pap prikupio je 92 kruna za Radišu. On je imao radnju na početku Varaždinske ulice, a u izlogu se nalazila "vekerica" sa zanimljivim likom crkinje koja je pomičala ruke.¹⁴ Nekoliko tjedana kasnije Radišin povjerenik Tomac već je poslao u Zagreb 2976 kruna.¹⁵ Uskoro se u Koprivnici javljaju i utemeljitelji Hrvatskog radiše, koji uplaćuju 1000 kruna. To su odvjetnik dr. Lavoslav Crnić, trgovac Žaki Rosenberg, Banka za trgovinu, obrt i industriju d.d., Gradska štedionica u Koprivnici, Vitomir Sternfeld, trgovci Stjepan Kovačević i Mirko Haberstok te braća Marić. Redoviti

LIST „HRVATSKOG RADIŠA“, DRUŠTVA ZA PROMICANJE RADA TE ZA NAMJEŠTANJE I ODGOJ TRGOVAČKE, OBRTNICE, INDUSTRIJALNE I POLJODJELJSKE OMLADINE I ZADRUGE „HRVATSKOG RADIŠA“ ZA STEDNJU, OSIGURANJE I PRIVREDU S. O. J. „HRVATSKI RADIŠA“ izlazi jednput svaki mjesec. — Uredništvo: uprava u Zagrebu, Lorkovčeva ul. 1. Telefon 21-33. — Odgovorni urednik: Nikola Štimpelj. — GODIŠNJA PRETPLATA Dinara 40—, zajedno sa „Mladim Radišom“ Dinara 50—, časovi povredne ostaline Hrv. Radiše Din 30—, zajedno sa „Mladim Radišom“ Din 40—. Članovi društva Hrv. Radiše, koji plate na jednom u time dobivaju godišnje: članovi Din 100—, dobivaju u svoj godini Hrv. Radiše i Mladog Radiša kao prilog. — GODIŠNJA PRETPLATA ZA PREKOMORSKE KRAJEVE 2 Dolara, time ujedno postaje preplatnik lista redovitim državljanin članom pa ne plaća posebno članarina.

God. XVII.

U ZAGREBU, 21. prosinca 1936.

Broj 12.

Dr. Vlatko Maček:

Božićna zvona.

I.
Cuj, kako božićna pjevaju zvona!
Narječtaju radenje Božjega Sina...
Narječtaju zorn, narječtaju svjetlo;
Pred svjetlom uzmiče — tmina.

II.
Zenk njihov dušama okove skida
I ranjena srca melemom blaži —
Donosi vjeru, da dobro je vječito,
A istina — jača od laži.

III.
Naše pak duše sa zvucima zvona
U vječnu pjesmu su skladno se sile —
U vječnu pjesmu, što grmi i ori:
Pravda je jača od sile!

Božićni broj Hrvatskog radiše s pjesmom »Božićna zvona«
dr. Vladka Mačeka

⁹ Radiša, 1 - 2, 25. XII. 1919., 16.

¹⁰ Radiša, 16, 24. IX. 1921., 175.

¹¹ Radiša, 21 - 22, 1. XII. 1921., 242.

¹² Stjepan Jobst (Osijek, 1879.), bio je učitelj u Bizovcu, a 1905. objavio je knjigu "U radu je spasenje i "Zanimljivu humoresku". Godine 1907. bio je tajnik društva Prosvjeta te je sudjelovao u osnivanju pučkih knjižnica u Bizovcu i Dalju. Godine 1919. imenovan je ravnajućim upraviteljem te je sve do 1924. bio jedan od najzaslužnijih organizatora Hrvatskog radiše, i to na području Slavonije, Srijema, Bačke i Baranje. Kako bi dobili pomoć američkih Hrvata, on je do 1924. dva puta boravio u Sjedinjenim Američkim Državama te je organizacija Hrvata u Pittsburghu na svom 19. kongresu darovala 25.000 dolara za gradnju Radišina doma u Zagrebu. Kasnije je djelovao kao potpredsjednik Jugoslavenske organizacije iseljenika u Zagrebu. (Mira KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, *Povijest Hrvatskog radiše 1903. - 1945.*, Zagreb 2004. (U tisku).

¹³ Radiša, 14, 20. VII. 1920., 111 i 21 - 22, 15. XII. 1920. - korice.

¹⁴ Radiša, 1922., br. 9, 9.

¹⁵ Radiša, 1922., br. 19, 5.

članovi postaju Nikola Koščak, Juraj Horvat, Franjo Knez, graditelj Viktor Reš, Martin Šivak, fotograf Ivan Parš, Stjepan Berta, Mato Požežanac, mesar Slavko Tarandek, vlasnik strojobravar-ske radnje Ferdo Gams, Bogumil Skoliber, trgovac H. Rosenberger, Milan Scheyer, M. Pichler, Vjekoslav Fischl i trgovac konfekcije Leon Albahari.¹⁶ Dakle, najugledniji koprivnički obrtnici i trgovci, kako Židovi tako i Hrvati, pomogli su Hrvatskom radiši da prebrodi teška vremena neposredno nakon Prvoga svjetskog rata kada je kruna naglo gubila vrijednost u korist dinara, a u zemlji je još bilo mnogo djece onih koji su stradali u Prvom svjetskom ratu, pa je i socijalna osjetljivost bila velika.

Međutim, Radni odbor u gradu Koprivnici osnovan je tek 1922. godine, nakon predavanja dr. Luke Senjaka.¹⁷ Za predsjednika je izabran koprivnički novinar Dušan pl. Ožegović, a za potpredsjednika dr. Vlado Malančec. To je bio jedan od prvih istupa dr. Malančeca u javni život, a ujedno pokazuje da su pravaši u Koprivnici morali ustupiti u organizaciji Hrvatskog radiše liberalnijoj struji. Za prvoga je tajnika bio izabran Ivan Horvat, za drugoga Eugen Pintarić, a za blagajnika trgovac Mirko Haberstock. Odbornici su bili Lavoslav Fuchs, Dragutin Čuković, Stjepan Pap, Valko Andrašec, Franjo Balika i Ivan Lesar.¹⁸ Kasnije je Mihovil Tomac vratio svoju ulogu u Hrvatskom radiši.

Hrvatski radiša u Zagrebu zna da se mora neprestano razvijati i širiti, pa je uz pomoć iseljenih Hrvata u Ameriku 1926. godine počeo graditi prvi zakladni dom u Radišinoj ulici (današnjoj Ulici kneza Mislava u Zagrebu). U povodu polaganja kamena temeljca, Mihovil Tomac kao utemeljitelj poslao je brzojav u ime koprivničke organizacije.¹⁹

Radni odbor Hrvatskog radiše prikupljao je članarinu, ali i priloge te organizirao sve manifestacije toga društva. Priloge su davali i pojedinci u povodu imendana ili vjenčanja.²⁰ Prinos grada Koprivnice radu Hrvatskog radiše u Zagrebu bio je znatan jer su neprestano slani prilozima i darovi središnjici, koji su katkad bili i zabilježeni u tisku.

Glavni povjerenik Hrvatskog radiše, Ivan Hećimović,²¹ pomogao je 1930. godine reorganizaciju Radnog odbora te je koprivničko vodstvo predano Stjepanu Pavuniću. Odmah je učlanjeno 60 novih članova, a za središnjicu prikupljeno 1416 dinara.²² Tijekom šestosiječanjske diktature kralja Aleksandra sve su nacionalne organizacije i društva bili zabranjeni, ali Hrvatski je radiša kao humano društvo i dalje radio. Koprivnički župnik Stjepan Pavunić²³ kao predsjednik i Tomac

¹⁶ *Radiša*, 1, 15. I. 1923., 13.

¹⁷ Dr. Luka Senjak (Komarnica pokraj Dervente, 22. V. 1855. - Račinovci u Srijemu, 22. VII. 1929.) bio je glavni organizator Hrvatskog radiše sve do 1926. godine. Bio je iznimno uvjerljiv i osnovao je nekoliko stotina organizacija Hrvatskog radiše u raznim krajevima države. Godine 1935. podignut mu je spomenik u Račinovcima. (*Hrvatski radiša*, 15, 1. VIII. 1929., 233 - 234., i M. KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Povijest)

¹⁸ *Radiša*, 1922., br. 23, 6.

¹⁹ *Kalendar Hrvatskog radiše za 1927. godinu*, 137.

²⁰ Ivan Lesar je kao blagajnik 1926. poslao središnjici 220 dinara. Na Veliku Gospu 1927. prikupljeno je u žarama 2078 dinara. U povodu imendana Djurine Vilice i Vojteha Vibornija za Radišu je prikupljeno 255 dinara. (*Hrvatski radiša*, 21, 1. XI. 1926., 168; 18, 15. IX. 1927., 49; 12, 15. VI. 1927., 102.) Naveli smo samo nekoliko primjera priloga Koprivnice radu Hrvatskog radiše. Mnogo toga nije u tisku zabilježeno.

²¹ Ivan Hećimović preuzeo je 1926. godine veći dio poslova oboljeloga dr. Senjaka. Osnovao je ili obnovio više od stotinu Radišinih organizacija. Umro je 1936. godine. Njegova supruga Ljubica bila je predsjednica društva Katarine grofice Zrinski.

²² *Hrvatski radiša*, 10, 15. V. 1930., 203.

²³ Stjepan Pavunić (Virje, 13. VIII. 1875. - Koprivnica, 7. III. 1959.). Bio je zastupnik Čiste stranke prava još tijekom Austro-Ugarske Monarhije. Iz Vrbovca je 1924. došao u Koprivnicu kako bi poništio starokatolički pokret. Bio je osobito aktivan u društvenom životu Koprivnice, pa je na njegov poticaj 1932. osnovano Društvo Naše Gospe od Presvetoga Srca Isusova, a 1933. Križarsko društvo. Bio je predsjednik pjevačkoga društva Podravac, član Družbe »Braća Hrvatskog znanja«, član Dobrovoljnog vatrogasnog društva itd. Imenovan je u Hrvatski sabor 1942. godine. Uhićen je 11. lipnja 1945. i osuđen na smrt strijeljanjem, ali je vojni sud preinačio kaznu u 20-godišnju robiju. Amnestiran je 1951. zbog starosti. (Vidi opš. Milivoj KOVAČIĆ, *Stjepan Pavunić Virovec, vrbovečki i koprivnički župnik*, Koprivnica 2001.)

kao potpredsjednik morali su organizirati sastanke tako da se članovi ne nađu na udaru policije koja je u Koprivnici pozorno pratila sva okupljanja. Tajnik je sve to vrijeme bio Ivan Lesar, povratnik iz Amerike. Lesarov sin Oto bio je prvi Radišin pitomac koji je 1929. poslan u inozemstvo gdje je osposobljen za strojara.²⁴ Tajnikov zamjenik bio je učitelj Franjo Sudeta, brat umrloga pjesnika Đure, a blagajnik zlatar i urar Stjepan Papp. Članovi Radnog odbora bili su postolar Franjo Kopljar, školski nadzornik u miru Lovro Dolenc, ljekarnik D. Hranilović i obrtnik Nikola Burulić, a revizori gradski činovnik Juraj Janeš i trgovac Eugen Pintarić.²⁵

Organizacija je bila vrlo aktivna. Tajnik Hrvatskog radiše, dr. Milan Ivšić, došao je 13. ožujka 1932. godine u Koprivnicu sa svojim zamjenikom dr. Dragom Cerovcem te su održali dobro posjećeno predavanje. Pritom su istaknuli da su hrvatski obrtnici nakon zabrane cehova 1872. godine ostali prepušteni sami sebi i bez organizacije koja bi vodila brigu o njihovim interesima i podmlatku jer su obrtni zborovi bili neobavezni, a Savez hrvatskih obrtnika nije vodio brigu o pomoćnicima i šegrtima. Obrtnici su bili prepušteni i prejakoj konkurenciji industrijske robe iz inozemstva te konkurenciji stranih obrtnika i trgovaca koji su počeli dolaziti u zemlju, bolje školovanih i s većim kapitalom. Ivšić je upozorio da se obrtnici trebaju što bolje organizirati i pobrinuti da mladi kadar bude bolje izobražen, a time i konkurentan inozemstvu, te da Radiša treba odgojiti ljude savjesti, poštenja i rada. Hvalio je novi Zakon o radnjama koji je tražio da naučnici trebaju polagati ispit pred stručnom komisijom, što će prisiliti majstore da vode veću brigu o svojim šegrtima i da ih nauče zanatu jer ako naučnik na ispitu ništa ne zna, majstor će izgubiti pravo da uzima, odnosno dobiva Radišinu djecu u nauk. Ivšić je naglasio da Radišina organizacija mora biti staleška škola i da će središnji internat, koji se gradi u Zvonimirovoj ulici u Zagrebu, pomoći da se izgradi pučko gospodarsko sveučilište koji će Hrvatskoj dati vrijedne i sposobne gospodarstvenike. Nakon Ivšićeva izlaganja razvila se zanimljiva rasprava. Potpredsjednik organizacije Tomac i izdavač Koprivničkog Hrvata od 1925. do 1932. izjavio je da će koprivničko građanstvo čvrsto poduprijeti Hrvatskog radišu, a tajnik Lesar izvijestio je o učinku koji na Koprivnicu ima djelovanje Hrvatskog radiše. Sastanak je bio vrlo uspješan te je zaključeno da Radni odbor treba pretvoriti u podružnicu koja bi vodila brigu o cijeloj Podravini.²⁶ Nakon mjesec dana Mihovil Tomac je objavio u svom listu *Koprivnički Hrvat* članak "Kako živi naš seljak", što je očito inspiriralo Bjelovarčanina dr. Rudolfa Bičanića da četiri godina kasnije objavi o trošku Hrvatske seljačke stranke "Kako živi narod". Treba spomenuti da je kasniji ustaški dužnosnik Mijo Bzik iz Reke bio pitomac Hrvatskog radiše, a zahvaljujući tome izučio je staklorezački zanat. U časopisu *Mladi radiša* objavio je tijekom velike svjetske krize nekoliko stručnih sastavaka o staklu i obrtu, a kasnije je postao urednik *Nezavisne Države Hrvatske* kad je taj ustaški list prebačen iz okolice Berlina u Milano.²⁷

Godine 1937. bili su vrlo aktivni Kenda u Koprivnici i dr. Pavle Tomašić u Drnju.²⁸ Oni su nastojali ojačati veze Hrvatskog radiše s HSS-om, pogotovo zato što je dr. Vladko Maček krajem 1936. pružio punu podršku tom društvu, zahtijevajući od njega da vodi više brige o osposobljavanju

²⁴ *Hrvatski radiša*, 19, 1. X. 1929., 309.

²⁵ *Hrvatski radiša*, 11, 1. VI. 1930., 223.

²⁶ *Hrvatski radiša*, 6, 15. III. 1932., 119 - 120.

²⁷ Mijo Bzik (Reka pokraj Koprivnice, 13. IX. 1907. - poslije 21. VII. 1945.) surađivao je u pravaškim listovima Stačević i Hrvatsko pravo, odnosno Hrvatskom domobranu 1928. Zbog ustaškog rada među omladinom bio je od 1929. do 1933. dva puta interniran u Koprivnicu odakle je pobjegao u Janka Pustu gdje je bio ustaški logor. Napisao je brošuru "Ustaška borba od prvih dana ustaškoga rada do poglavnikova odlaska u emigraciju. Počeci i bit ustaškoga pokreta" te bio zadužen u NDH za novinarstvo i promidžbu. (Željko KRUŠELJ, "Poglavniku odan do smrti - dva neobjavljena svjedočanstva o Miji Bziku", *Podravina*, 1, 2001., veljača, 163 - 165.)

²⁸ *Hrvatski radiša*, 7, 30. VII. 1937., 108 - Pozdrav.

mladića u poljoprivrednim zvanjima, a osobito vrtlarstvu koje je bilo zaostalo u odnosu na stanje prije 1918. kada nije bilo kotara bez osposobljenog vrtlara koji je uređivao gradske parkove te parkove oko velikaških dvoraca.²⁹

Potkraj 1939. godine u Koprivnici je izabrano novo Radišino povjerenstvo na čelu s brijaćem Nikolom Hermanom i zamjenikom Pavlom Perkovićem koji je bio bivši pitomac Hrvatskog radiše.³⁰ Herman je pripadao ustaškom krugu u Hlebinama. Osim članarine, građani Koprivnice stalno su pomagali rad Hrvatskog radiše. Udruženje trgovaca za grad i kotar Koprivnicu, primjerice, darovalo je središnjici 100 dinara, a takve su donacije bile česte.³¹ Koprivnički Bregi su početkom 1941. imali svoga posebnog povjerenika, učitelja Branimira Malka, kojemu su pomagali Nikola Mesar i Antun Žetežić.³²

Tijekom Drugoga svjetskog rata Hrvatskog radišu u Koprivnici istiskuje društvo Napredak i njegovi povjerenici preuzimaju koprivničke židovske i srpske trgovine. No, za to nisam uspjela pronaći razlog. Možda koprivnički članovi Radiše nisu Milanu Prpiću, ali i drugima koji su djelovali preko Radišine zadruge za kredit, štednju i osiguranje, bili dovoljno pouzdani i povjerljivi, a možda su i sami članovi odbili sudjelovati u tom poslu koji je imao karakteristike političke, a ne gospodarske djelatnosti. Možda su jednostavno u nadmetanju s Napretkom izvukli kraći kraj.

Đelekovec

U Đelekovcu je povjerenstvo osnovano 1927. godine. Predsjednik je bio župnik Fran Škrinjar,³³ potpredsjednik trgovac Tomo Čoklica, tajnici učitelj Milan Malić i bilježnik Ivan Mihinec, a blagajnik gostioničar Stjepan Šalomon. Odbornici su bili seljak Pavao Petak i kovač Stjepan Gažulić. Za revizore su izabrani trgovac Tomo Mikulandi i općinski blagajnik Mijo Lovas. Odmah pri osnutku u društvo se upisalo 16 članova. Zahvaljujući Mihovilu Pavleku Miškini koji je u to vrijeme bio općinski načelnik, središnjici u Zagreb je poslano 200 dinara.³⁴ List *Hrvatski radiša* objavljujao je i Miškinine pjesme, a 1939. godine objavljena je i pjesma »Pred crkvom« Đelekovčanke Mare Matočec.³⁵

Sva mjesta oko Koprivnice bila su upućena na taj grad. No, neki su imali više, a neki manje interesa za Hrvatskog radišu. Juraj Došen iz Legrada uputio je pismo središnjici neposredno nakon što je kralj proglasio oktroirani Ustav 1931. godine te naveo da želi postati član Hrvatskog radiše i pretplatnik lista.³⁶

Neka su mjesta bila posebno pohvaljena. Tako je 1938. u izvještaju na glavnoj skupštini Hrvatskog radiše pohvaljena organizacija u Donjoj Dubravi.³⁷ Osim toga, Ujtlaky Hirschler je još 1927. godine pomagao Radišu.³⁸

Legrad

Organizacija je postojala i u Legradu gdje je nakon predavanja Stanislava Borića osnovan 1938. godine Radni odbor kojemu je predsjednik bio Franjo Kiš, potpredsjednik Antun Kotrošić,

²⁹ *Hrvatski radiša*, 7, 30. VII. 1937., 108.

³⁰ *Hrvatski radiša*, 23 - 24, 22. XII. 1939., 8.

³¹ *Isto*. Brijlač Nikola Herman bio je jedan od najistaknutijih hrvatskih nacionalista i postao je 1941. ustaški logornik.

³² *Hrvatski radiša*, 7, 10. IV. 1941., 7.

³³ Fran Škrinjar bio je narodni zastupnik na listi Stjepana Radića do 1925. godine. Kasnije je sve više zastupao frankovačke ideje, a 1942. sudjelovao je i u radu Hrvatskoga državnog sabora.

³⁴ *Hrvatski radiša*, 3, 1. II. 1927., 23 i 16, 15. VIII. 1927.

³⁵ *Hrvatski radiša*, 16, 20. VIII. 1939., 5.

³⁶ *Hrvatski radiša*, 22, 15. XI. 1931., 453.

³⁷ *Hrvatski radiša*, 3, 28. III. 1938., 35.

³⁸ *Hrvatski radiša*, 1, 1. I. 1927., 5.

prvi tajnik Aleksandar Vrančić, a drugi Johan Ljubić. Blagajnik je bio Ivan Fabijanec, a odbornici Imbro Kolčec, Mato Hunjadi, Mijo Sabol i Andrija Bradač.³⁹

Drnje

Drnje je također imalo jaku organizaciju Hrvatskog radiše, i to zahvaljujući dr. Pavlu Tomašiću koji je 1932. počeo usmjeravati njezin rad kao tajnik. Naime, 9. travnja 1932. godine u Drnju je osnovano povjerenstvo kojemu je na čelu bio župnik Fran Jakupek iz Sigeca. Za potpredsjednika je izabran pekarski obrtnik Većeslav Holman, a za tajnika liječnik dr. Pavao Tomašić. Odbornici su bili drnjanski učitelj Josip Žagar i ravnajući učitelj u Sigecu Josip Blažeković, a revizori općinski bilježnik Ivo Opite i trgovac Petar Osuško.⁴⁰ On je 1932. godine napisao članak "Seljaštvo i Hrvatski radiša".⁴¹ Dr. Tomašić je prisustvovao glavnoj skupštini Hrvatskog radiše u velikoj dvorani Zagrebačke burze za robu i vrednote 28. svibnja 1933. i tom prigodom tražio da se članarina za seljake snizi na pet dinara te da se organizacija proširi na djevojke i žene, ali je oboje odbijeno. Drnjanska organizacija je 30. listopada 1932. organizirala Radišin dan i o Društvu je govorio predsjednik, a dr. Tomašić je iskoristio priliku te prikazao film o malariji.⁴² Dr. Pavao Tomašić⁴³ bio je cijenjeni član vodstva Hrvatskog radiše. Svoju brigu o maloj djeci povezo je s izobrazbom mladih ljudi. Njegov članak "Problemi naših dana" iz 1933.

godine govori o važnosti trgovine i obrta u narodnom gospodarstvu. Tomašić je istaknuo da smo mi siromašan narod i da se o tome ne smijemo zavaravati jer u usporedbi s Britancima, "mi smo - sirotinja". No, naglasio je da treba razviti gospodarsku snagu našeg naroda te da ni Židove tijekom stoljeća nije očuvao nikakav duh izabranoga naroda "jer je poznato da pred Bogom nema razlike među narodima i prvenstva po rođenju". Tomašić je lijepo zaključio: "Dvije su sile, koje drže narod u historiji, a to su: novac i brojna nadmoć. - Gore smo spomenuli da smo kao narodna cjelina jako siromašni, a statistika nam opet govori, da su drugi narodi iznad nas daleko nadmoćni. Preostaje nam, kao jedini uslov nacionalne egzistencije, da postanemo gospodarski jaki. To pak bez narodne trgovine i obrta ne ćemo moći nikada postići. Tu je evo značenje Hrvatskog radiše".⁴⁴

Naslovna stranica Hrvatskog radiše iz 1937. godine

³⁹ *Hrvatski radiša*, 7, 29. VII. 1938., 105. Čini se da je organizacija Hrvatskog radiše postojala u Legradu i prije.

⁴⁰ *Hrvatski radiša*, 7, 1. IV. 1932., 18 i 9, 1. V. 1932., 180.

⁴¹ *Hrvatski radiša*, 22, 15. XI. 1932., 424 - 425.

⁴² *Hrvatski radiša*, 23, 1. XII. 1932., 456.

⁴³ Dr. Pavao Tomašić, (Đelekovec, 27. VI. 1899. - Zagreb, 5. II. 1987.). Od 1927. do 1938. godine radio je u Drnju, a tada je prešao u Školu narodnog zdravlja Andrije Štampara u Zagrebu. (Vidi opširnije: Hrvoje PETRIĆ, *Općina i župa Drnje*, Koprivnica 2000., 107)

⁴⁴ *Hrvatski radiša*, 21 - 22, 25. XI. 1933. - Problemi naših dana.

Gola

U Goli je Radni odbor osnovan 31. siječnja 1926. godine, i to zauzimanjem župnika Jurja Županca. Za predsjednika je izabran seljak Gjuro Pobi, za potpredsjednika ravnajući učitelj Ivan Finderle, za tajnika obrtnik Stjepan Beli, a blagajnik je bio trgovac Rok Dolenčić. Odbornici su bili seljak Ivan Perić i obrtnik Vinko Cikač, a revizori trgovci Mavro Herzer i Aleksandar Filk.⁴⁵ Organizacija je imala više članova, a kupovalo se i mnogo Radišinih kalendara.

Osim toga, bili su i društveno aktivni pa je 22. siječnja 1928. godine u gostionici Bare Rac priređena zabava na kojoj je izveden Heiligsteinov igrokaz "Radiši Bog pomaže", a svirao je i odličan tamburaški sastav. Izvjestitelj u glavnom Radišinu listu zaključio je svoj članak riječima: "Tako rade marni Podravci i marni radiše".⁴⁶

Ždala

U Ždali je Radni odbor od 18 članova osnovan 1927. godine. Predsjednik je bio Pavao Šironja, potpredsjednik Andrija Kendjelić, tajnik Stjepan Zagora, blagajnik Imbro Volarić, a članovi Josip Pali i Izidor Martinčić.⁴⁷

Novigrad Podravski

U Novigradu Podravskom je Radni odbor osnovan 9. studenoga 1922. godine, nakon predavanja dr. Luke Senjaka. Za predsjednika je bio izabran župnik Franjo Vedriš, za tajnika i blagajnika ljekarnik mr. Ivo Franić, a za drugog tajnika trgovac Stjepan Vedriš. Odbornici su bili trgovac Mijo Helinger, učitelj Stjepan Nikšić, narodni zastupnik Franjo Vrtar, seljak Petar Kolibaš, postolar Petar Rostek, općinski blagajnik Marko Vedriš i gospođa Anka Vizvan.⁴⁸ Ta je organizacija 1928. godine poslala središnjici u Zagreb 253 dinara.⁴⁹ Glavni dioničar novigradskoga i koprivničkog mlina bio je Juraj Ettinger (rođen 1876.) koji je od 1921. do 1924. te opet od 1935. do 1937. bio član Glavnog odbora Hrvatskog radiše u Zagrebu, pa se može pretpostaviti da su u njegovim mlinovima radili pitomci Hrvatskog radiše.

HRVATSKI RADIŠA NA ĐURĐEVAČKOM PODRUČJU

U tom kotaru formirala su se četiri veća Radišina centra, i to u Đurđevcu, Kloštru Podravskom, Pitomači i Virju.

Ogranak u Đurđevcu

Organizacija Hrvatskog radiše na tom području može se vezati uz rad dr. Đure Basaričeka koji je bio u vodstvu Hrvatskog radiše, a krajem Prvoga svjetskog rata i neposredno nakon njega često je dolazio radi zbrinjavanja brojne djece iz Hercegovine, Bosne, Dalmacije i Istre, gdje su bila ugrožena glađu zbog suše i rata. Kada je buknuo rad zagrebačke središnjice, đurđevačka se organizacija odmah uključila. Povjerenik Dolenčić prikupio je za Radišin dan 1920. godine 5256 kruna, a Karlo Švedek, činovnik Prve hrvatske štedionice, 1288 kruna.⁵⁰ Organizacija Saveza

⁴⁵ *Hrvatski radiša*, 5, 1. III. 1926., 38. Golčani ne štede - polovicom godine poslali su središnjici 335 dinara članarine, 28. III. 1927. poslali su 318 dinara za članarinu i 605 dinara za kalendare, a u jesen 1928. ponovno 713 dinara. (*Hrvatski radiša*, 11, 1. VI. 1926. i 8, 14. IV. 1927., 65; 21, 1. XI. 1928., 331.)

⁴⁶ *Hrvatski radiša*, 3, 1. II. 1928., 36.

⁴⁷ *Hrvatski radiša*, 4, 15. II. 1927., 29.

⁴⁸ *Radiša*, 1922., br. 23, 6.

⁴⁹ *Hrvatski radiša*, 23, 1. XII. 1928., 363.

⁵⁰ *Radiša*, 18, 8. XI. 1920. - korice lista.

hrvatskih obrtnika priredila je na proljeće 1921. godine izložbu koja je bila povezana i s Radišinom aktivnošću.⁵¹

Rad je oživio kada je 14. studenoga 1922. godine došao u Đurđevac glavni organizator Hrvatskog radiše u provinciji, svećenik dr. Luka Senjak. On je održao predavanje o cilju i zadaćama Hrvatskog radiše te je osnovan Radni odbor. Za predsjednika je bio izabran učitelj više pučke škole Andrija Ožura, za potpredsjednika načelnik Filip Martinčić, za tajnika učitelj Fran Kolar, a za blagajnika đurđevački tiskar Miroslav Weiner. U Odbor su ušli trgovac Robert Brenner, krojač Dragutin Židovec, medičar Stjepan Dolenčić, remenar Viktor Grabler te seljaci Ivan Hajduković i Andrija Fuček.⁵² Taj odbor je dobro radio, a Andrija Ožura i Miroslav Weinert bili su u njemu i deset godina kasnije. Svake godine na Radišin dan organiziralo se prikupljanje priloga. Ogranak je sredinom 1925. poslao preko učitelja Ivana Kolara središnjici u Zagreb 708 dinara koje je prikupio na Radišin dan na duhovski ponedjeljak.⁵³ Tijekom 1926. središnjici je poslano najprije 703 dinara i ponovno 492 dinara, a za kalendare 448 dinara, što znači da su mnoge kuće u Đurđevcu imale na zidu lijepe Radišine kalendare.⁵⁴ Za članarinu je početkom 1927. poslano 368 dinara, ali s obzirom na to da su postojale razne vrste članarine, ne možemo na temelju toga zaključiti koliko je članova imalo Društvo.⁵⁵

Radni odbor je preko Hrvatskog radiše poslao više djece u nauk, ali, nažalost, statistički podaci nisu rađeni za sve godine. Na glavnoj skupštini 9. siječnja 1928. godine tajnik Ivan Kolar izvijestio je da je u Đurđevcu učilo obrt i trgovinu 59 naučnika i da su 34 bili pitomci Hrvatskog radiše, te da je 1927. u Đurđevcu bilo deset utemeljitelja. Iz izvještaja se vidi da je do 1926. godine broj Radišinih pitomaca u Đurđevcu spao na samo na četiri šegrti i jednog pomoćnika. Međutim, nadalo se da će odbor Osječke oblasne skupštine u kojem je iz Đurđevca prof. Viktor Pogačnik, koji je bio oženjen sestrom Đure Basaričeka, djelovati na jačanje interesa za Hrvatskog radišu. Anketom je utvrđeno da obrtnici traže 21 šegrti te su tijekom 1927. uspjeli smjestiti osam dječaka.⁵⁶ Jakov Kralj iz Ferdinandovca bio je namješten u Bačkoj Palanci kod Franje Kuhna te je 1930. uputio središnjici u Zagreb pismo zahvale, izjavivši da će vjerojatno ostati u Bačkoj, ali će, dok je živ, biti član Hrvatskog radiše.⁵⁷ Ferdinandovac je, naime, zbog granice na Dravi bez prijelaza izgubio svoju prijašnju ulogu pa su mladići, u potrazi za poslom, odlazili iz njega. Ivan Janković iz Ferdinandovca i Viktor Osuško iz Drnja, mjesta koje je imalo sličnu sudbinu, smješteni su 1933. u internat dr. Alfreda Roschera u Donjem Miholjcu. Internat je bio pod kontrolom Hrvatskog radiše koji je uvijek imao zadnju riječ u odabiru pitomaca.⁵⁸ Neki su čak namjeravali otići vrlo daleko. Tako je vodstvo Radiše ponudilo 1932. da će uputiti u Dansku nekoliko mlađih gospodara kako bi proučili najmodernije načine prerade mlijeka, ali i zadružnu trgovinu sa živom i zaklanom peradi, te poslove u vrtlarstvu i voćarstvu. O tome i mnogočemu drugome govorio je u Đurđevcu 28. kolovoza 1932. godine glavni organizator Zadruga Hrvatskog radiše za kredit, štednju i osiguranje, prof. Stjepan Pirnat.⁵⁹

⁵¹ *Hrvatski radiša*, 1921., br. 6 - 7, 63.

⁵² *Radiša*, 1922., br. 23, 6.

⁵³ *Hrvatski radiša*, 13, 1. VII. 1925., 122.

⁵⁴ *Hrvatski radiša*, 5, 1. III. 1926., 40 i 11, 1. VI. 1926., 87.

⁵⁵ *Hrvatski radiša*, 8, 15. IV. 1927., 65.

⁵⁶ *Hrvatski radiša*, 5, 1. III. 1928., 76.

⁵⁷ *Hrvatski radiša*, 20, 15. X. 1930., 383.

⁵⁸ *Hrvatski radiša*, 17 - 18, 15. IX. 1933., 214.

⁵⁹ *Hrvatski radiša*, 19, 1. X. 1932., 379.

Nakon velike svjetske krize u Đurđevcu su na poslovima Hrvatskog radiše aktivni bili Orešković i Zbeižan.⁶⁰ Organizacija u Đurđevcu, Kloštru Podravskom koju vodi Mijo Jurić, kao i u Pitomači bile su posebno pohvaljene.⁶¹

Godine 1931. aktivan je bio i Gjuro Janković, povjerenik Radiše u Ferdinandovcu koji se tada zvao Jelačićevo.⁶²

Kada je 1940. dr. Rudolf Horvat objavio "Povijest Đurđevca", odmah je đurđevačka općina poslala Radiši 1000 dinara.⁶³

Kloštar Podravski

I ovdje je rad Hrvatskog radiše počeo dolaskom dr. Luke Senjaka 15. studenoga 1922. kada je nakon predavanja osnovan Radni odbor kojemu je na čelu bio tvorničar Adam Laibing, potpredsjednik župnik Stjepan Šmid, prvi tajnik i blagajnik trgovac Petar Rujnić, a drugi tajnik učitelj Nikola Rukavina. Odbornici su bili: trgovac Zvonimir Subotičanec, bravar Franjo Gal, bojadaris Julius Šandl, brijač Martin Lazić, mesar Martin Vedriš i seljaci Tomo Krupski, Ivan Domović i Stjepan Domović.⁶⁴ Sastanci su održavani prema potrebi, a mijenjao se i sastav Radnog odbora. Tako je 1925. predsjednik bio Petar Rujnić koji je u srpnju poslao središnjici u Zagreb 664 dinara za članarinu i kalendare.⁶⁵ Tijekom 1926. novac je središnjici slao Juraj Turk.⁶⁶ Dvije godine kasnije predsjednik Radnog odbora bio je Leopold Lichtner, a tajnik još Petar Rujnić.⁶⁷ Godine 1932. organizaciju je vodio učitelj Ferenčak, a zatim župnik Mijo Jurić. No, čini se da je velika svjetska kriza djelovala uništavajuće na društveni život jer su cijene poljoprivrednih proizvoda silno opale pa se prestala plaćati i članarina.⁶⁸

Organizacija je obnovljena 1936. te je predsjednik, župnik Jurić, 24. svibnja iste godine organizirao Radišin dan. Tajnik Ivan Maderić, umirovljeni porezni kontrolor i posjednik, izvijestio je da je tom prigodom organizirana i budnica dobrovoljne vatrogasne glazbe, a u gostionici Šandla priređena je velika zabava nakon predavanja dr. Zvonimira Šprajcera, urednika brojnih Radišinih izdanja od 1930. godine, a 1935. i Radišina lista za mlade - *Mladog radiše*. Šprajcer je govorio o ciljevima i načinu rada Hrvatskog radiše te je za gradnju internata na zabavi prikupljen čak 1061 dinar.⁶⁹

Pitomača

Treći je centar bio u Pitomači gdje je Radni odbor osnovan 10. studenoga 1922. godine, također nakon dobro posjećenoga predavanja dr. Luke Senjaka. Za predsjednika je izabran trgovac Josip Beker, a za potpredsjednika posjednik Tomo Kos. Prvi tajnik i blagajnik bio je dimnjačar Franjo Ambrošić, a drugi tajnik trgovac Slavko Pecek. Odbornici su bili trgovac Dragutin Matijaš, krojač Florijan Papišta, tesar Nikola Konjek, trgovac Rudolf Pecek, općinski bilježnik Martin Kokor, učitelj Josip Jager, bačvar Šimo Kerep i gostioničar Viktor Steiskal.⁷⁰

⁶⁰ *Hrvatski radiša*, 7, 30. VII. 1937., 108.

⁶¹ *Hrvatski radiša*, 3, 28. III. 1938., 35.

⁶² *Hrvatski radiša*, 11, 1. VI. 1931., 235.

⁶³ *Hrvatski radiša*, 20, 21. X. 1940., 4 - 6.

⁶⁴ *Radiša*, 1922., br. 23, 6.

⁶⁵ *Hrvatski radiša*, 6, 15. III. 1925., 53 i 15, 1. VIII. 1925., 132.

⁶⁶ *Hrvatski radiša*, 21, 1. XI. 1926., 168.

⁶⁷ *Kalendar Hrvatskog radiše za 1928. godinu*, Zagreb 1928., 125.

⁶⁸ *Hrvatski radiša*, 14, 15. VII. 1932., 276. Mijo Jurić je kasnije bio župnik u Peterancu te je promicao ustašku ideju zbog čega ga je Pavelić odlikovao. (Ž. KRUŠELJ, U žrvnju državnog terora i ustaškog terorizma, Koprivnica 2001., 33)

⁶⁹ *Hrvatski radiša*, 6, 27. VI. 1936., 82.

⁷⁰ *Radiša*, 1922., br. 23, 6.

Čini se da je kasnije bilo nekih problema u radu organizacije jer je njezin rad vrlo slab.⁷¹ Tijekom 1929. godine Radni je odbor imao 26 članova, a na čelu je bio veleposjednik Franjo Gotz.⁷²

Virje

Četvrti je centar bio u Virju. Martin Plemenić, vlasnik vršalice, dao je već 1920. godine Radiši velik novčani prilog.⁷³ Najveće selo u Hrvatskoj imalo je nakon Prvoga svjetskog rata dva novčana zavoda. Jedan od njih, Hrvatska štedionica d.d. Virje, darovala je 1922. godine Radiši u Zagrebu 174 krune.⁷⁴ Glavni zagovaratelj Hrvatskog radiše u Virju bio je trgovac Franjo Guldenbrein koji je 1922. djelovao kao blagajnik te je za Radišu prikupio 765 kruna.⁷⁵ Nakon predavanja dr. Luke Senjaka u Virju 12. studenoga 1922. više od stotine Virovaca učlanilo se u društvo. Izabran je Radni odbor kojemu je na čelo stao ravnajući učitelj Dragutin Prstec. Prvi tajnik i blagajnik bio je Guldenbrein, a drugi učitelj Stjepan Gaščić. Odbornici su bili bravar Fabijan Podravec, brijač Petar Vuković, kolar Stjepan Kucel, trgovac Vjekoslav Janeš, postolar Stanislav Glorevsky, kovač Vilim Šegre, te seljaci Mijo Grivić i Ivan Ferenčić.⁷⁶ Ta se organizacija vrlo lijepo razvijala, a tajnik povjerenstva i 1925. godine bio je Guldenbrein. On je 1925. uspio učlaniti u Radišinu organizaciju 22 člana i poslati središnjici u Zagreb 588 dinara te je Virje bilo pohvaljeno među nekoliko drugih mjesta kao najbolje.⁷⁷ Godine 1926. virovska je organizacija svrstana među deset najboljih u zemlji, a Dragutin Prstec kao predsjednik i Franjo Guldenbrein kao tajnik radili su vrlo marljivo na prikupljanju članarine.⁷⁸ Virovci su vrlo rado kupovali Radišine kalendare i za tu su svrhu u ožujku 1926. poslali središnjici 502 dinara.⁷⁹ Krajem te godine Guldenbrein je središnjici poslao 528 dinara, ponudivši da će u Virju, u svojoj trgovini, preuzeti i prodaju Radišinih reklamnih šibica od čije je prodaje određen postotak bio namijenjen gradnji Radišina zakladnog doma.⁸⁰

Poslije glavnu riječ preuzima trgovac Franjo Pećar koji je bio član Glavnog odbora Hrvatskog radiše u Zagrebu od 1930. pa sve do 1937. godine. Njegov je glavni suradnik bio upravitelj šegrtske škole u Virju, Izidor Tot.⁸¹ Čini se da je u tom razdoblju rad bio ograničen jer je organizacija u jesen 1932. imala samo 18 članova.⁸² Tijekom 1932. godine vlasnik virovskega paromlina Matija Peršić kupio je Radišinu pepeljaru pa se može pretpostaviti da je u mlinu zapošljavao i pitomce Hrvatskog radiše. U virovske zavičajnoj zbirci čuva se i jedna značka Hrvatskog radiše.⁸³

Godine 1935. organizacija se nanovo osniva, što znači da je kriza svojim ubitačnim djelovanjem na seljaštvo dovela do toga da su članovi prestali plaćati članarinu, pa se organizacija bila ugasila.⁸⁴

⁷¹ *Hrvatski radiša*, 15, 1. VIII. 1925., 134.

⁷² *Hrvatski radiša*, 17, 1. IX. 1929.

⁷³ *Radiša*, 17, 10. X. 1920. - korice.

⁷⁴ *Radiša*, 1922., br. 14, 25.

⁷⁵ *Radiša*, 1922., br. 20, 9.

⁷⁶ *Radiša*, 1922., br. 23, 6.

⁷⁷ *Hrvatski radiša*, 22, 15. XI. 1925., 176.

⁷⁸ *Kalendar Hrvatskog radiše za 1928. godinu*, 129.

⁷⁹ *Hrvatski radiša*, 5, 1. III. 1926., 540.

⁸⁰ *Hrvatski radiša*, 22, 15. XI. 1926, 176. Treba napomenuti da je Radiši ideju za takve prodaje dao dr. Rudolf Horvat koji je bio i član Kluba ćirilometodskih zidara pa je 1907. i 1908. vodio kino toga kluba kojim su se uzdržavale hrvatske škole u Istri i Gradišću.

⁸¹ *Hrvatski radiša*, 7, 1. IV. 1931., 143. te M. KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Povijest Hrvatskog radiše.

⁸² *Hrvatski radiša*, 18, 15. IX. 1932., 18.

⁸³ Martin MATIŠIN, *Medalje i značke u Virju*, Virje.

⁸⁴ *Hrvatski radiša*, 3, 20. III. 1935., 34.

Virovska organizacija Hrvatskog radiše ponovno se spominje 1942. kada je u Virje preko Hrvatskog radiše došlo mnogo dječaka izbjeglica iz Udbine i Like, koji su dani u nauk kod virovskih obrtnika. Tim humanim poslom bavio se Dragutin Podravec.⁸⁵ U *Hrvatskom radiši* je 1943. objavljen poseban članak o Virju kao jednom od najnaprednijih hrvatskih sela koje ima 8000 stanovnika i tri kilometra ulica, odnosno u cijeloj općini 14.000 stanovnika. Autor toga napisa nije naveden, ali mislim da ga je napisao netko iz Virovskih konaka jer se spominju imena pojedinih sela.⁸⁶

U Pittsburghu je 6. svibnja 1929. godine umro Mijo Gjurišević rodnom iz Hampovice, a prigodom njegova pokopa u Americi prikupljen je za Radišu određen iznos.⁸⁷

U **Molvama** je Radišina organizacija postojala i prije studenoga 1926. kada je župnik Kovačić osnovao novi Radni odbor.⁸⁸

HRVATSKI RADIŠA NA LUDBREŠKOM PODRUČJU

Josip Orlić prikupio je 1922. godine u **Velikom Bukovcu** 880 kruna za Radišu.⁸⁹

Ludbreško je područje uvijek bilo prenaseljeno, zbog toga je tamo bilo mnogo zainteresiranih za rad Hrvatskog radiše. Neki su posredstvom Radiše otišli i u inozemstvo. Anton Geč, rodnom iz Slokovca, javio je 1930. godine da je, zahvaljujući Radiši, izučio zubotehničarsku struku u Isnyju u Bavarskoj i dobio posao u skijaškom centru u Garmischu, gdje su prekrasne planine, stoga će tamo ostati još neko vrijeme.⁹⁰

Tijekom 1937. i 1938. Radišine organizacije u Ludbregu i Malom Bukovcu bile su posebno pohvaljene.⁹¹

U **Martijancu** je također postojala organizacija Hrvatskog radiše, a 1938. godine osnovano je novo povjerenstvo koje je vodio Fran Lončar. Prvi zamjenik bio mu je Stjepan Hrastić, a drugi Izidor Čeh.⁹²

U **Rasinji** je 1929. povjerenik bio postolar Franjo Sirovec.⁹³ Sačuvan je izvještaj referenta središnjice koji je primao nove pitomce jer je središnjica vodila kartoteku za svakog pitomca, bilježeci i razloge primanja. Zabilježeno je: "Mirko Laboš, 16 g. star iz Rasinje, kotar Ludbreg. Došao je sam. "Nas ima 7 braće" - pripovijeda Mirko, "a samo ral i pol zemlje. Pa šta ćemo svi kod kuće, kad ne možemo živjeti. Umro nam je otac, i prilike se tako još pogoršale. Ja sam čuo za Hrvatskog radišu i evo sam došao, da me namjestite". Tako je Mirko kratko i jasno ocrtao svoje prilike. On je svjestan da mora od kuće i da ide voljom u svijet."⁹⁴

⁸⁵ *Hrvatski radiša*, 18, 1. X. 1942., 4.

⁸⁶ *Hrvatski radiša*, 15, 1. VIII. 1943., 6.

⁸⁷ *Hrvatski radiša*, 12, 15. VI. 1929., 199.

⁸⁸ *Hrvatski radiša*, 22, 15. XI. 1926., 176.

⁸⁹ *Hrvatski radiša*, 1922., br. 18, 12.

⁹⁰ *Hrvatski radiša*, 11, 1. VI. 1930., 214.

⁹¹ *Hrvatski radiša*, 3, 28. III. 1938., 35.

⁹² *Hrvatski radiša*, 5, 27. V. 1938., 80.

⁹³ *Hrvatski radiša*, 18, 15. IX. 1929., 293.

⁹⁴ *Hrvatski radiša*, 11, 1. VI. 1929., 174. - Iz prijemnog ureda.

STATISTIČKI PODACI O RADIŠINIM PITOMCIMA

Arhiva i cjelokupna dokumentacija Hrvatskog radiše uništena je 1945. godine. Vlast nove socijalističke Jugoslavije smatrala je Radišu neprijateljskim društvom, i to zbog njegovoga rada tijekom Drugoga svjetskog rata kada su mnogi članovi preuzeli vođenje židovskih i srpskih trgovina. No, vlast je zaboravila da je Hrvatski radiša spasio tisuće i tisuće mladića iz krajnje bijede na selu te ih pretvorio u radine ljude, korisne društvu. Zla sjećanja nadvladala su dobra.

Čini se da ni sam Radiša do 1925. godine nije imao dobro vođenu evidenciju o smješanju djece kao naučnika u obrte i trgovine. Naime, i ogranci su imali pravo samostalno smještati djecu u nauk, pa imena te djece nisu prolazila kroz pismohranu središnjice u Zagrebu. Statistika se počela stručno voditi 1925. kada ju je preuzeo istaknuti statističar Arthur Benko Grado, rodom iz Peteranca, koji je evidenciju učinio kvalitetnom. Međutim, teška financijska situacija u koju je zapalo Društvo tijekom velike svjetske krize zbog gradnje domova i zadržavanja svoje osnovne aktivnosti na prijašnjoj razini, dovela je do otpuštanja upravo onih zaposlenika središnjice koji su vodili evidenciju. Statistički se podaci opet nisu objavljivali od listopada 1938. do kraja 1939. godine, premda nisam uspjela utvrditi razlog tog prekida. Možda je razlog bilo to što je Hrvatski radiša imao obavezu prema vodstvu HSS-a da zapošljava i djecu u poljoprivredi, a broj takve djece nije bio velik i mnoga su tražila premještaj kada su vidjela kako je rad u poljoprivredi težak, pogotovo stoga što su ih uzimali u nauk oni koji nisu imali dovoljno radne snage ili dovoljno novca da ih plate. Stoga ovaj pregled, koji smo radili vađenjem podataka iz onoga što je objavio list *Hrvatski radiša*, ne može biti cjelovit. No, ipak je važan jer pokazuje da aktivnost Hrvatskog radiše na podravskom području nije bila mala te da je vrijedna i spomena i trajnog sjećanja u povijesti Podravine.

Godine 1935., kada se Društvo opet oporavilo, imamo statističke podatke o tome koliko je djece iz kojeg kraja namješteno, ali samo sumarno. Pokraj toga nigdje nije navedeno što se podrazumijeva pod pojmom Podravina.

Preko Hrvatskog radiše od 1903. do 1945. godine smješteno je u nauk više od 23.000 djece. Za Podravinu sumarne podatke imamo samo za razdoblje od 1937. do 1940. godine. Godine 1937. smješteno je 25 od ponuđenih 50 dječaka, a 1938. od 83 ponuđena mladića njih 25. Tijekom 1939. smješteno je 25 od 28 mladića, a 1940. njih 33 od 45 prijavljenih.⁹⁵ Ti podaci upućuju na zaključak da se u vrijeme Banovine Hrvatske počelo shvaćati da Podravina nije baš bogata i da treba i njoj pomagati kao i drugim krajevima te selekciju vršiti na osnovi talenta, a ne ograničiti kvotu Radišinih pitomaca na 25. Nažalost, statistika nam do 1942. daje samo podatke o djeci koja su uzimana s podravskoga područja. Radišini pitomci koji su s drugih područja dolazili u Podravinu, nisu u ovoj statistici iskazani, osim nekoliko primjera. Osim toga, smatram da je više strane djece primljeno u nauk, nego što je domaće poslano izvan koprivničkoga područja. To su djeca zaostala nakon zbrinjavanja iz Istre i Hercegovine tijekom Prvoga svjetskog rata, koja su ostala nakon rata zato što su bili bez roditelja ili iz Istre koja je potpala pod Italiju. Tijekom Drugoga svjetskog rata Ministarstvo društvene skrbi slalo je djecu u Podravinu i uz pomoć Hrvatskog radiše smještalo ih u nauk. No, očito se to radilo mimo središnjice Hrvatskog radiše, koja je vodila statističke podatke, pa je zabilježeno samo nekoliko primjera takva zbrinjavanja. Da je toga bilo više, pokazuje istraživački rad Milana Marušića o evakuaciji udbinske djece 1942. godine. Riječ je o djeci koju su roditelji odveli iz Doma za gluhojeme u

⁹⁵ Hrvatski radiša, 3, 28. III. 1938., 37; Kalendar Hrvatskog radiše za 1940., 167 i 168; Godišnjak Hrvatskog radiše iz 1941., 161; Godišnjak Hrvatskog radiše za 1942., 154.

Zagrebu na područje Bjelovara, Koprivnice, Peteranca, Hlebina, Drnja, Sigeca, Đelekovca, Gole, Đurđevca, Virja, Novigrada Podravskog i Pitomače, a koja su do Zagreba prebačena avionima.⁹⁶

No, podaci kojima raspolažemo i koji su izvučeni iz mnogo brojeva *Hrvatskog radiše*, potvrđuju da je Radišinih pitomaca, domaćih sinova, bilo mnogo. Mnogi od njih, navedeni u tablici 1 i 2, postali su utjecajni u svom kraju, u gospodarstvu Hrvatske, a nekoliko osoba i u politici. Biografije pitomaca svakako bi bile važne, ali te podatke mogli bi dati samo oni Radišini pitomci koji su još živi jer, kao što sam već navela, gotovo cjelokupna dokumentacija toga dobrotvornog, prosvjetnog, ali i gospodarskog društva bespovratno je uništena. Treba istaknuti da je vrlo malo mladića zapošljavano drugi put, što znači da se većina dobro snašla kod svoga majstora koji ih je upućivao u obrt ili trgovinu. Mladiće iz nekih pasivnih krajeva, iako su prošli sve ispite Stanice za izbor zvanja u Zagrebu, trebalo je smještati u nauk više puta, i to zbog slabe prilagodbe ili nekih drugih razloga. Kod Podravaca toga nije bilo. Ora et labora, odnosno parole "Radiši i Bog pomaže" i mnogi drugi savjeti ponukali su većinu tih mladića da izdrže u naukovanju, ma kako teško ono bilo.

TABLICA 1: PREGLED NAUČNIKA (ŠEGRTA) NAMJEŠTENIH IZ PODRAVINE OD 1925. DO 1944. PREKO HRVATSKOG RADIŠE*

Godina	Ime i prezime	Mjesto rođenja	Struka roditelja	Struka
1925.	Franjo Kanižaj	Đelekovec	ratar	stolar, inozemstvo
1925.	Oto Lesar	Đelekovec	ratar	strojar, Beč, inozemstvo
1926.	Ivan Baligač	Gola	ratar	slastičar
1927.	Milan Nežić	Koprivnica	ratar	brijač
1928.	Jakob Kolar	Virovski Konaci	ratar	limar
1928.	Leon Sebastian	Gola	ratar	strojobravar - limar
1928.	Franjo Santovac	Martijanec	ratar	krojač
1928.	Tomo Šipek	Kloštar	ratar	strojobravar
1928.	Franjo Tot	Ždala	ratar	slastičar
1928.	Dobo Tiburcije	Legrad	radnik	brijač
1929.	Stjepan Dobrovoljec	Virje	-	elektrotehnika, inozemstvo
1929.	Antun Paurović	Čepelovec	ratar	mehaničar
1929.	Ladislav Bokor	Legrad	ratar	stolar
1929.	Petar Mihaldinec	Ždala	ratar	krojač
1929.	Pavao Mraz	Hlebine	ratar	trgovac
1929.	Ivan Fabjanec	Legrad	ratar	brijač
1929.	Josip Kolar	Legrad	ratar	bravar
1929.	Ivan Vidaković	Legrad	radnik	trgovac
1929.	Franjo Katona	Legrad	sluga	brijač
1929.	Mijo Ivančan	Molve	ratar	krojač
1929.	Vuk Rumić	Rasinja	služavka	trgovac
1929.	Slavko Jadanić	Sigetec	ratar	stolar
1929.	Rudolf Rešetar	Pitomača	ratar	stolar
1929.	Marko Smrček	Pitomača	ratar	postolar
1929.	Stjepan Valinger	Pitomača	ekonom	brijač
1929.	Jakov Prović	Pitomača	ratar	zlatar
1929.	Vjekoslav Šantek	Pitomača	ratar	mehaničar

⁹⁶ Milan MARUŠIĆ, "Hrvatski zrakoplovi evakuirali udbinsku djecu ujesen 1942." Hrvatski iseljenički zbornik 1998., Zagreb 1998., 288 - 289 i 290 - 291. Ova djeca su bila do 12 godina starosti, a starija su već bila u spomenutim mjestima, pa se može pretpostaviti da su mnoga išla u nauk jer nikakva imetka nisu imali, pa je obrtničko zanimanje bilo jedino koje im je moglo dati kruh u ruke.

1929.	Mijo Špoljar	Ždala	ratar	medičar
IX. 1929.	Martin Gašparec	Prugovac	ratar	konobar
1929.	Slavko Jadanić	Sigetec	ratar	trgovac
XI. 1929.	Vjekoslav Lovreković	Pitomača	ratar	strojar
XII. 1929.	Ivan Kukavica	Pitomača	ratar	urar
II. 1930.	Nikola Giba	Pitomača	ratar	postolar
II. 1930.	Dragutin Horvat	Koprivnica	kovač	stolar
II. 1930.	Kazimir Tambolaš	Pitomača	ratar	kovač
III. 1930.	Mate Cvetković	Šemovci	ratar	trgovac
IV. 1930.	Tomo Cimerman	Kloštar Podravski	ratar	krojač
IV. 1930.	Franjo Medjimurec	Hlebine	ratar	brijač
IV. 1930.	Stjepan Zdenjak	Lepavina	željezničar	stolar
V. 1930.	Ivo Begović	Pitomača	ratar	slastičar
VI. 1930.	Filip Cesar	Suha Katalena	ratar	stolar
VI. 1930.	Tomo Deždek	Legrad	ratar	brijač
VI. 1930.	Mate Herent	Kladare (Đurdevac)	ratar	stolar
VI. 1930.	August Mrkvar	Suha Katalena	ratar	brijač
VI. 1930.	Stjepan Prlog	Koprivnica	sluga	krojač
VII. 1930.	Ladislav Madjarić	Legrad	brijač	slastičar
VII. 1930.	Antun Novak	Gornja Dubrava	ratar	trgovac
VII. 1930.	Đuro Matoničkin	Virje	pomorac	strojograditelj, inozemstvo
VIII. 1930.	Slavko Božo	Črešnjevica	ratar	kovač
VIII. 1930.	Božidar Crnec	Pitomača	postolar	pismoslikar
VIII. 1930.	Mijo Haberman	Legrad	ratar	krojač
VIII. 1930.	Dragutin Jakupek	Legrad	ratar	brijač
VIII. 1930.	Julije Kiš	Legrad	krojač	mesar
IX. 1930.	Blaž Premec	Gotalovo	ratar	trgovac
IX. 1930.	Franjo Blaga	Ferdinandovac	učitelj	električar, inozemstvo
II. 1931.	Josip Jušta	Ferdinandovac	ratar	kovač
II. 1931.	Jakob Melinčević	Čepelovac	ratar	postolar
III. 1931.	Ivan Jakupek	Legrad	ratar	brijač
III. 1931.	Nemesije Nemeć	Dubovica (Ludbreg)	ratar	trgovac
IV. 1931.	Aleksa Vinko	Kloštar	ratar	kolar
IV. 1931.	Ivan Čordašev	Ferdinandovac	ratar	krojač
IV. 1931.	Viktor Gašparić	Selnik (Ludbreg)	ratar	krojač
V. 1931.	Andrija Čordašev	Ferdinandovac	ratar	krojač
VI. 1931.	Slavko Rajber	Hlebine	ratar	bravar
IX. 1931.	Antun Grgačić	Pitomača	ratar	mesar
IX. 1931.	Matija Terzić	Čepelovac	ratar	dimnjačar
X. 1931.	Vid Crnec	Pitomača	ratar	brijač
X. 1931.	Franjo Ujlaki	D. Dubrave	ratar	trgovac
XI. 1931.	Stjepan Halas	Budrovac	ratar	postolar
XI. 1931.	Vilim Jambrešić	Slanje (Ludbreg)	ratar	trgovac
I. 1932.	Marko Marušić	Čepelovec	ratar	trgovac
I. 1932.	Jakob Vadla	Legrad	ratar	brijač
II. 1932.	Luka Maletić	Ferdinandovac	ratar	krojač
III. 1932.	Jakov Kolar	Virje	ratar	limar
III. 1932.	Ivan Lojen	Gola	ratar	krojač
IV. 1932.	Slavko Domitrović	Hlebine	ratar	brijač
IV. 1932.	Zvonko Kukec	Globočec (**Ludbreg)	postolar	brijač
IV. 1932.	Antun Magdić	Mičetinac	ratar	postolar
IV. 1932.	Tomo Pavlešić	Čepelovec	ratar	trgovac
IV. 1932.	Djuro Rendić	Globočec	ratar	dimnjačar
V. 1932.	Ivan Domitrović	Rasinja	ratar	postolar
VI. 1932.	Josip Ferenčak	Subotica Selo (**Ludbreg)	ratar	kovač

VII. 1932. Nikola Giba	Pitomača	ratar	stolar
VII. 1932. Ivan Šoš	Virje	bravar	bravar
VIII. 1932. Ljudevit Šomodji	Legrad	svirač	mesar
X. 1932. Josip Bardić	Sigetec	zidar	tkalac
X. 1932. Vid Jazvec	Koprivnica	radnik	krojač
XII. 1932. Matija Bukovčan	Novigrad Podravski	radnik	bojadisar
XII. 1932. Petar Martinović	Virje	trgovac	trgovac
XII. 1932. Franjo Trgovčić	Legrad	ratar	postolar
VII. 1934. Vlado Grabarić	Ludbreg	ratar	brijač
VII. 1934. Vid Latina	Dobovica (Ludbreg)	nadničar	dimnjačar
VII. 1934. Slavko Molvarec	Ferdinandovac	ratar	limar
VII. 1934. Franjo Pigac	Peteranec	ratar	pekar
VII. 1934. Josip Posavec	Imbriovec	ratar	krojač
VII. 1934. Ivo Smrček	Pitomača	ratar	klobučar
VIII. 1934. Franjo Petrušanec	Ludbreg	ratar	kovač
VIII. 1934. Ivan Sačer	Ludbreg	ratar	stolar
IX. 1934. Mate Rončević	Kalinovac	ratar	trgovac
X. 1934. Ivan Hladnić	Globočec (Ludbreg)	ratar	trgovac
X. 1934. Đuro Sokač	Đurđevac	ratar	strojibravar
X. 1934. Stjepan Zubić	Čepelovac	ratar	trgovac
XII. 1934. Rudolf Medjimorec	Kutnjak (Ludbreg)	ratar	trgovac
I. 1935. Stjepan Balaško	Kunovac	ratar	staklar
II. 1935. Tomo Blažić	Globočec	ratar	trgovac
II. 1935. Josip Čelik	Repaš	ratar	krojač
II. 1935. Ivan Kukec	Ferdinandovac	ratar	izrađivač glazbala
II. 1935. Ivan Mihalović	Pitomača	ratar	urar
III. 1935. Vjekoslav Crnec	Pitomača	postolar	trgovac
III. 1935. Antun Krčmar	Selnica, Ludbreg	ratar	postolar
III. 1935. Nemesije Nemeč	Dubovica, Ludbreg	ratar	trgovac
V. 1935. Stjepan Horvat	Ferdinandovac	ratar	kovač
V. 1935. Marijan Široki	Drnje	trgovac	trgovac
V. 1935. Filip Škudar	Kozarevac (**Kloštar)	ratar	mesar
VI. 1935. Ivan Gaži	Peteranec	ratar	mesar
VI. 1935. Ivan Petrović	Peteranec	ratar	trgovac
VI. 1935. Đuro Podravec	Virje	ratar	trgovac
VII. 1935. Valent Friščić	Imbriovec, Koprivnica	ratar	konobar
VII. 1935. Mirko Vitez	Većeslavec (**Koprivnica)	ratar	trgovac
VIII. 1935. Martin Domović	Kloštar	ratar	kolar
IX. 1935. Djuro Gvozdanić	Botinovec (**Koprivnica)	ratar	konobar
IX. 1935. Ivan Pavliš	Budančevica (*Kloštar)	ratar	bravar
X. 1935. Andrija Bogadi	Jagnjedovac	ratar	slastičar (**Drnje)
X. 1935. Mate Mavrović	Sesvete, Đurđevac	ratar	trgovac (**Sesvete)
XI. 1935. Franjo Kolar	Ferdinandovac	radnik	limar
XII. 1935. Marijan Vargović	Botovo	ratar	krznar (**Drnje)
I. 1936. Ivan Mihoković	Pitomača	tesar	pekar
IV. 1936. Ivan Kovaček	Novigrad Podravski	ratar	trgovac
V. 1936. Rudolf Hegeduš	Imbriovec	ratar	konobar (**škola Legrad)
V. 1936. Franjo Kolesar	Torčec	ratar	trgovac (**Drnje)
VI. 1936. Ivan Štefanić	Sesvete Podravske	lugar	postolar (**Kloštar)
VII. 1936. Vinko Horvat	Hrženica	ratar	postolar (**Ludbreg)
VII. 1936. Ivan Horvatić	Legrad	ratar	konobar (**Legrad)
VII. 1936. Dragutin Jakopčin	Dubrovica	ratar	postolar (**V. Bukovac)
VII. 1936. Tomo Kolar	Dubrovica	ratar	remenar (**V. Bukovac)
VII. 1936. Ivan Španić	Grabrovnica	ratar	kolar (**Pitomača)
IX. 1936. Stjepan Habijanec	Kozarevac	trgovac	trgovac (**Kloštar)

II. 1937.	Aleksandar Medjimorec	Kutnjak, (Ludbreg)	ratar	konobar (**M. Bukovac)
II. 1937.	Jeronim Prukijaš	Kutnjak	ratar	brijač (**M. Bukovac)
IV. 1937.	Željko Horvat	Koprivnica	postolar	trgovac
IV. 1937.	Ivan Kozjak	Pitomača	ratar	stolar (**Pitomača)
IV. 1937.	Milan Nadj	Ferdinandovac	trgovac	klobučar (**Ferdinandovac)
V. 1937.	Josip Čikvar	Pitomača	stolar	remenar
VII. 1937.	Martin Berta	Virje	ratar	bravar (**Virje)
VII. 1937.	Josip Grandja	Legrad	zidar	postolar (**škola Legrad)
VII. 1937.	Eduard Petričević	Gola	ratar	pečar (**Gola)
VIII. 1937.	Ivan Kežman	Slanje, Ludbreg	ratar	postolar (**Martijanec)
VIII. 1937.	Josip Kežman	Slanje	ratar	mesar (**Martijanec)
VIII. 1937.	Josip Miholić	Cvetkovec, Ludbreg	ratar	krojač (**Rasinja)
IX. 1938.	Slavko Androlić	Đelekovec	ratar	trgovac (**Drnje)
IX. 1938.	Milan Janeković	Imbriovac	ratar	mesar (**Drnje)
X. 1938.	Josip Varović	Drnje - Borovo	ratar	kožar (**Drnje).
XI. 1939.	Josip Petrošanec	Sv. Djurdj, Ludbreg	ratar	tokar (**Sv. Djurdj)
XI. 1939.	Ivan Gudlin	Koprivnica	radnik	trgovac (**Koprivnica)
XII. 1939.	Zvonko Podunajec	Pitomača	gostioničar	trgovac (**Pitomača)
XII. 1939.	Ivan Skupnjak	Slokovec, Ludbreg	ratar	krznar (**Ludbreg)
III. 1940.	Slavko Jantol	Struga, Ludbreg	kućanica	postolar (**Sv. Djurdj)
IV. 1940.	Dragutin Maltarić	Imbriovec	služavka	trgovac (*Legrad)
V. 1940.	Rudolf Friščić	Imbriovec 102	ratar	trg. mješ. robe (**Legrad)
VI. 1940.	Slavko Bušetičan		ratar	poljodjelac (**Đurđevac)
VI. 1940.	Vladimir Runjak	Mučna Reka	ratar	postolar (**Koprivnica)
VI. 1940.	Đuro Trfiček	Hlebine	bravar	trg. špeceraja (**Zagreb)
VII. 1940.	Josip Čular	Đurđevac	ratar	krojač (**Đurđevac)
VIII. 1940.	Dragutin Ortavec	Starigrad	ratar	licitar (**Koprivnica)
IX. 1940.	Blaž Matković	Podravska Selnica	ratar	vrtlar (**Mali Buk)
X. 1940.	Milan Vidaković	Legrad	kućanica	drvorezbar (**Legrad)
XI. 1940.	Vinko Turek	Struga, Ludbreg	ratar	krojač (**Sv. Djurdj)
XII. 1940.	Stjepan Vrban	Mali Bukovac	ratar	stolar (**M. Bukovac)
III. 1941.	Josip Simčić	Koprivnica	podvornik	stolar (**Zagreb)
VII. 1941.	Stjepan Horvat		ratar	trgovac špecerajem i kolonijalnom robom (**Hlebine)
XI. 1941.	Rajko Kosir	Poljanec, (Ludbreg)		ratar (**Bata u Borovu)
XI. 1941.	Zvonimir Melić	Virje		pekar (u Bati***)
XI. 1941.	Jeronim Štiglec	Struga, Ludbreg		ratar (u Bati***) (*Sv. Djurdj)
XI. 1941.	Vjekoslav Pokec	Virje		medičar (u Bati ***)
XII. 1941.	Zvonimir Pšeničnjak	Velika Mučna	rudar	stolar (**Koprivnica)
II. 1942.	Franjo Ivančić	Novo Selo, Ludbreg	ratar	bačvar (**M. Bukovec)
IV. 1942.	Josip Čular	Đurđevac	ratar	trgovac (**Đurđevac)
IV. 1942.	Franjo Ivančić	Novo Selo, (Ludbreg)	ratar	pletač (**Ludbreg)
IV. 1942.	Florijan Bačani	Ludbreški Karlovac	ratar	klobučar (**Ludbreg)
V. 1942.	Dinko Čubretović	Sokolovac	rudar	činovnik, pletač (**Koprivnica)
V. 1942.	Franjo Turak	Struge, (Ludbreg)	ratar	klobučar (**St. Gjurg)
V. 1942.	Mato Jadanac	Hlebine	ratar	klobučar (**Koprivnica)
V. 1942.	Šimun Kovaček	Kapela Podr. (Ludbreg)	ratar	postolar (**Ludbreg)
V. 1942.	Franjo Maltarić	Imbriovec, Koprivnica	ratar	klobučar (**Koprivnica)
1942.	Antun Antunović	Đurđevac		klesar, (**Ignje Webera u Indiji u Srijemu)
1942.	Juro Rosandić	iz Podlapca		(**namješten u Virju kod kovača Martina Macerovića)

1942.	Srećko Šimunović	iz Struge kod Dvora		(***namješten kod stolara Ivana Subotičanca u Virju)
1942.	Josip Kovačević	iz Frtljevaca kod Požege		(***namješten kod Mate Ujčića, kovača u Đurdevcu)
1942.	Ivan Kolar	iz Zadra		(***namješten kod Antuna Bešenića, remenara u Virju)
1942.	Rasim Djelivić	iz Krušćice k. Travnika		(***namješten kod Lovre Žutike, seljaka iz Molva)
VII. 1942.	Antun Antunović	Đurđevac	klesar	(***Ministarstvo udružbe)
VII. 1942.	Ivan Blažetić	Đelekovec	ratar	krojač, (**Koprivnica)
VIII. 1942.	Ivan Bzik	Koprivnica	stolar	(**Koprivnica)
VIII. 1942.	Branko Moder	Stari Grad	zidar	bravar (**Koprivnica)
IX. 1942.	Franjo Ivančić	Novoselo, Ludbreg	ratar	trgovac (**M. Bukovec)
X. 1942.	Djuro Plašč	Đurđevac	dimnjačar	(**Min. udružbe)
I. 1943.	Antun Katalenić	Ivančec, Ludbreg	ratar	soboslikar (**Ludbreg)
II. 1943.	Bogoljub Vranek	Pitomača	-	soboslikar, (**Pitomača)
II. 1943.	Branko Kotarac	Hlebine	-	krojač, (**G. Kotarac)
III. 1943.	Franjo Margin	Đelekovec	ratar	užar (**Koprivnica)
III. 1943.	Antun Katalenić	Ivančec, Ludbreg	-	konobar (**Ludbreg)
V. 1943.	Ljudevit Popi	Gola	ratar	kovač (**Koprivnica)
VI. 1943.	Zlatko Benotić	Koprivnica	tipograf	trgovac (**Zagreb)
VII. 1943.	Ivan Farkašić	Drnje	ratar	kolar, (**Koprivnica)
VIII. 1943.	Bogoljub Vranek	Pitomača	-	postolar (**Pitomača)
II. 1944.	Ivan Kovačić	Đurđevac	radnik	postolar

Izvađeno iz Hrvatskog radiše od 1930. do 1944.; ** Preko kojeg povjerenstva ili radnog odbora namješten u obrt ili trgovinu; *** u kojoj je tvrtki zaposlen

TABLICA 2: RADIŠINI POMOĆNICI S PODRAVSKOGA PODRUČJA OD 1929. DO 1944.*

Godina osposobljenja	Ime i prezime	Mjesto rođenja	Očevo zanimanje	Zanat
XI. 1929.	Josip Pobi	Gola	ratar	postolar
I. 1930.	Mirko Rontić	Legrad	radnik	krojač
I. 1930.	Stjepan Špoljar	Gola	ratar	trgovac
II. 1930.	Ivan Baligač	Gola	tvorničar	slastičar
III. 1930.	Josip Bogadi	Koprivnica	tesar	trgovac
IV. 1930.	Jakov Kralj	Ferdinandovac	ratar	krojač
V. 1930.	Julijo Kovačić	Priles	ratar	trgovac
V. 1930.	Gabor Hažek	Hrženica	ratar	vrtlar
VI. 1930.	Mijo Paviček	Miholjanac	ratar	limar
VI. 1930.	Franjo Cesar	Katalena	ratar	postolar
VI. 1930.	Mijo Koščak	Gola	ratar	medičar
IX. 1930.	Vinko Gal	Gola	ratar	trgovac
IX. 1930.	Josip Horvat	Koprivnica	kovač	postolar
X. 1930.	Rudolf Behme	Koprivnica	činovnik	trgovac
X. 1930.	Franjo Volarić	Ždala	ratar	slastičar
XII. 1930.	Peter Petak	Triles (Ludbreg)	ratar	trgovac
I. 1931.	Tomo Ban	Prugovac	ratar	trgovac
V. 1931.	Pavao Gabrić	Katalena	ratar	postolar
V. 1931.	Josip Han	Sokolovac	ratar	krojač

V. 1931.	Andrija Katalinić	Selnik (Ludbreg)	ratar	brijač
VII. 1934.	Tomo Deždek	Legrad	ratar	brijač
VII. 1934.	Ladislav Madjarić	Legrad	brijač	slastičar
VII. 1934.	Antun Novak	Dubrava	ratar	trgovac
VIII. 1934.	Božidar Crnc	Pitomača	postolar	pismoslikar
IX. 1934.	Antun Grgačić	Pitomača	-	mesar
IX. 1934.	Stjepan Krušelj	Struga (Ludbreg)	-	postolar
X. 1934.	Franjo Ujlaki	D. Dubrava	trgovac	trgovac
XI. 1934.	Vilim Jambrešić	Slanje	ratar	trgovac
II. 1935.	Djuro Jušta	Ferdinandovac	ratar	kovač
II. 1935.	Josip Mikec	Virje	ratar	trgovac
IV. 1935.	Tomo Pavlešić	Čepelovec	ratar	trgovac
IV. 1935.	Ivan Vidaković	Legrad	ratar	limar
V. 1935.	Đuro Brodarić	Selnica, Ludbreg	ratar	brijač (** V. Bukovac)
V. 1935.	Ivan Presečan	Dinjevac, (Kloštar)	ratar	tokar
VI. 1935.	Andrija Čordašev	Ferdinandovac	ratar	kovač
VI. 1935.	Slavko Rajber	Hlebine	ratar	trgovac
VI. 1935.	Franjo Trgovčić	Legrad	ratar	postolar
VIII. 1935.	Vinko Šanteković	Dinjevac (**Kloštar)	ratar	krojač
IX. 1935.	Matija Treljić	Čepelovec	ratar	dimnjačar (** O. škola Čepelovac)
X. 1935.	Josip Bardić	Sigetec	zidar	tkalac (**Drnje)
X. 1935.	Vid Crnc	Pitomača	ratar	brijač
III. 1936.	Valent Đuzrđa	Selnica, Ludbreg	zidar	kovač (** škola Selnica)
III. 1936.	Đuro Mađerić	Kladare, Đurđevac	ratar	stolar (**Pitomača)
III. 1936.	Petar Martinović	Virje	trgovac	trgovac (**Virje)
V. 1936.	Josip Veličan	Kladare	ratar	urur (** Đurđevac)
VI. 1936.	Ivan Domitrović	Rasinja	ratar	kolar (**Osnovna škola Rasinja)
VI. 1936.	Nikola Giba	Đurđevac	ratar	stolar
VIII. 1936.	Martin Lovrak	Dinjevac	ratar	krojač (**Osnovna škola Dinjevac)
IX. 1936.	Ivan Zlatec	Prugovac	ratar	soboslikar
X. 1936.	Vid Jazvec	Koprivnica	radnik	krojač (**Koprivnica)
V. 1937.	Ignac Pintarić	Drnje	ratar	stolar (**Drnje)
VI. 1937.	Franjo Herceg Peščenik	Koprivnica	postolar	trgovac
VI. 1937.	Vinko Posavec - Horvat	Imbriovec, Koprivnica	ratar	postolar (**Drnje)
X. 1938.	Mate Rončević	Kalinovac	ratar	trgovac (**Đurđevac)
XI. 1939.	Franjo Kolar	Jelačićevo	ratar	limar
XII. 1939.	Ivan Varović	Botovo	ratar	krznar (**Drnje)
IV. 1940.	Ivan Koliak	Pitomača	ratar	stolar (**Pitomača)
VI. 1940.	Franjo Kolesar	Torčec	ratar	trgovac (**Drnje)
VI. 1940.	Ivan Štefanić	Sesvete, Đurđevac	lugar	postolar (**Kloštar)
VII. 1940.	Dragutin Jakopčin	Dubovica, Ludbreg	ratar	postolar (**V. Bukovec)
VII. 1940.	Tomo Kolar	Dubovica, Ludbreg	ratar	remenar (**V. Bukovec)
VII. 1940.	Ivan Španić	Grabrovnica, Đurđevac	ratar	kolar (**Pitomača)
VII. 1940.	Josip Vuk	Ferdinandovac	ratar	tapetar (**Ferdinandovac)
VIII. 1940.	Martin Berta		ratar	trgovac (**Virje)
IX. 1940.	Đuro Palošija	Đurđevac	ratar	kovač (**Đurđevac)
II. 1941.	Jeronim Prukijaš	Kutnjak, Ludbreg	ratar	brijač (**V. Bukovac)
IV. 1941.	Milan Nadj	Ferdinandovac	trgovac	klobučar (**Ferdinandovac)
V. 1941.	Željko Horvat	Koprivnica	postolar	trgovac (**Koprivnica)
V. 1941.	Đuro Vuljak	Đelekovec	ratar	zlatar (**Drnje)
VI. 1941.	Vjekoslav Novoselec	Selnica (Ludbreg)	ratar	poljoprivreda (**M. Bukovec)

VI. 1941.	Eduard Petričević	Gola	služavka	pećar (**Gola)
VIII. 1941.	Drago Bračun	Koprivnica	radnik	limar (**Koprivnica)
VIII. 1941.	Josip Grandja	Legrad	zidar	postolar (**Legrad)
VIII. 1941.	Đuro Grčić	Ferdinandovac	mesarski pomoćnik	dimnjačar (**Ferdinandovac)
IX. 1941.	Florijan Kovačić	Ludbreški Karlovac	ratar	kovač (**Ludbreg)
IX. 1941.	Ignac Valjak	Ludbreški Karlovac	ratar	stolar (**Ludbreg)
X. 1941.	Vladimir Friščić	Imbriovec	ratar	krojač (**Drnje)
X. 1941.	Ivan Kožmar	Slanje, Ludbreg	ratar	postolar (**Martijanec)
X. 1941.	Tomo Ledinski	Podravska Selnica	ratar	kovač (**M. Bukovec)
I. 1942.	Anton Gerić	Slokovec, Ludbreg	ratar	kamenorezac (**Ludbreg)
III. 1942.	Ivan Graband	Struga	ratar	postolar (**Ludbreg)
III. 1942.	Milan Janeković	Imbriovec	ratar	mesar (**Koprivnica)
V. 1942.	Ivan Kolar	Podravske Sesvete	ratar	klobučar (**Kloštar Podravski)
VI. 1942.	Josip Mihalić	Cvetkovec	ratar	krojač (**Rasinja)
VII. 1942.	Ivan Ducko	Slanje, Ludbreg	ratar	pismoslikar (**Martijanec)
VII. 1942.	Branko Mrkšić	Pitomača	ratar	postolar (**Đurđevac)
IX. 1942.	Dragutin Maltarić	Imbriovec	služavka	trgovac (**Legrad)
X. 1942.	Stjepan Mlinarić	Selnica, Ludbreg	ratar	krojač (**M. Bukovec)
XII. 1942.	Dragutin Vadla	Imbriovec	ratar	stolar (**Koprivnica)
I. 1943.	Dragutin Vargović	Cvetkovec	ratar	trgovac (**Rasinja)
III. 1943.	Pavao Balaško	Prugovec	ratar	brijač (**Koprivnica)
IV. 1943.	Ivan Markulinčić	Hrastovsko	ratar	trgovac (**Ludbreg)
IX. 1943.	Stjepan Vrban	M. Bukovec	ratar	stolar, (**M. Bukovec)
I. 1944.	Ignac Mlinarić	Martijanec	-	stolar (**Varaždin)

• Prikupljeno iz Hrvatskog radiše od 1929. do 1944. godine. Treba napomenuti da se svi pitomci nakon završetka nauka nisu prijavili u evidenciju Hrvatskog radiše, stoga je ova statistika nepotpuna; ** U zagradi je navedeno preko kojeg je povjerenstva, radnog odbora ili škole izvršeno namještanje Radišina pitomca u nauk.

ZAKLJUČAK

Hrvatski je radiša u Podravini, tj. u ludbreškom, koprivničkom i đurđevačkom kotaru bio uključen u organizacijsku mrežu. Povjerenstva, radni odbori te podružnica u Koprivnici isprepleli su cijelo područje s hrvatskim stanovništvom. Hrvatski je radiša postojao u Koprivnici već 1904. godine, no ne znamo tko ga je vodio. Vjerojatno neki trgovac, učitelj ili svećenik jer to su glavni organizatori Hrvatskog radiše koji su shvatili vrijednost školovanja domaćeg kadra u trgovini i obrtu zbog velikog priljeva strane industrijske robe, ali i stranih trgovaca, obrtnika i industrijalaca. Bilo je mnogo obrtnika, trgovaca i industrijalaca koji su uzimali naučnike mimo Hrvatskog radiše, jer je veza s tim društvom obavezivala i kroz plaćanje članarine i kroz izvještavanje o napredovanju Radišina pitomca, odnosno njegovu zaostajanje.

Politički je Hrvatski radiša bio vrlo raznolik. Ponajviše je u njemu bilo pristaša Hrvatske seljačke stranke, ali je bilo i dosta frankovačko nastrojanih vođa, osobito u Koprivnici. Međutim, gotovo nikada nije jedna stranka dominirala u povjerenstvu ili radnom odboru, pa i ne možemo zaključiti da je Hrvatski radiša bio jednostrano politički obojen. No, neosporno je da je Radiša bio hrvatska i katolička organizacija. Iako je među trgovcima i obrtnicima, članovima Hrvatskog radiše, bilo i dosta Židova te ljudi njemačkoga podrijetla, pitomci su bili gotovo isključivo Hrvati.

Broj Radišinih pitomaca i ovako kako je sačuvan, impresivan je te upućuje na zaključak da je i Podravina bila potrebna pomoći takve organizacije koja se, uz rijetke iznimke, brinula za djecu siromašnih roditelja, ratnih invalida i sl. Bilo je to humanitarno i socijalno društvo s jasno izraženim

gospodarskim ciljevima. Upravo taj konačni cilj, tj. preuzimanje gospodarstva u Hrvatskoj u domaće ruke, odveo je vodstvo pogrešnim smjerom i oni su preko Zadruga za štednju, kredit i osiguranje, nakon što su gradnjom velikih zgrada u Zagrebu stvorili materijalnu bazu, počeli nastupati sa sve izraženijim nacionalnim pozicijama koje su ih i odvele u vezu s ustaškom vladom. Hrvatski se radiša tijekom Drugoga svjetskog rata uključio u sustav ustaške države, preuzimajući i prodajući poduzeća oduzeta Židovima i Srbima. Zanimljivo je da je u Koprivnici taj posao radila i zadruga Napredak, no odgovor na pitanje zašto je to činila tek treba utvrditi.

Hrvatski je radiša pola stoljeća djelovao u Podravini te ostavio znatan trag u strukturi gospodarstvenika i obrtnika, čije je djelovanje bilo znatno i u poslijeratnoj obnovi zemlje, iako je organizacija bila uništena. Radiša je od svojih pitomaca tražio permanentno obrazovanje, pa je praktična knjiga vezana uz tehničko obrazovanje i stalno doškolovanje stvorila sloj modernih obrtnika i trgovaca, odnosno stalež svakom radu vještih kvalificiranih radnika u vrijeme socijalističke gradnje. Hrvatski je radiša ona karika koja je povezivala cehove s modernom proizvodnjom.

Završit ću jednom parolom Hrvatskog radiše: "Hrvati mnogo vole prošlost. Zašto ne bi istim žarom mislili i nas budućnost?"

SUMMARY

Hrvatski Radiša (Croatian Workman) was established in Zagreb in 1903, and was active until 1945. The Podravina branch of Hrvatski Radiša was established in 1904 and also operated until 1945. Over this half-century, this humanitarian association deftly adapted to changing political and social circumstances and, with the assistance of Croatian Americans, became the most powerful humanitarian organisation in Croatia, with large endowment halls and a boarding-house in Radišina and Zvonimirova streets in Zagreb.

Using the Radiša press as a source, the work of this association in the Podravina region has been reconstructed. The association's materials and documentation have otherwise been destroyed, because the socialist authorities considered it an Ustasha (pro-fascist) organisation, even though it only served under the Ustasha state from 1941 to 1945, through the Hrvatski Radiša Savings, Credit and Insurance Co-operative, which was established in 1929. Its primary activity, the employment of impoverished children from poor regions in handicraft and trade shops and, in the final phase, in agriculture, has been entirely forgotten. The names of Hrvatski Radiša's wards were obtained using the association's press. This is no small number, if one takes into account that there are no quantitative data for two and a half decades. What there is shows that Podravina was not a rich region, yet it had such an association that took care of intelligent and healthy, but poor, young boys and made sure they had could secure solid means for living. In this sense, Hrvatski Radiša played a major role in Podravina, i.e. in the district of Ludbreg, Koprivnica and Đurđevac. Radiša's activities were very diverse: it saw to the social life in towns and cities, and above all it made sure that every one of its wards was given the opportunity to acquire an education, to be able to procure high-quality, good and educational books through the Radiša press and publications, and, through its pocket almanacs, to get advice that they could always carry with them. Hrvatski Radiša was that link between the older guilds and modern trades and crafts, all the while relying on its own initiative, ideas and resources, so that the Croatian economy could stay in Croatian hands, based on the principles of competition and the ability of Croatia's artisans and skilled workers.